

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2014/7-8 szám

Tartalom

Villám

- [225 éve](#)
- [Ez az ő világa](#)

Emlékezet

- [Száz éve tört ki az I. világháború](#)
- [Magyarország az I. világháborúban](#)
- [Temes](#)
- [Gabriel García Márquez nélkül és vele](#)
- [Ballai László: Szeretettel üdvözlí: Tabák András](#)
- [Huszonöt éve történt](#)
- [Ballai László: Egy mítosz történeti háttere](#)
- [2014. július 2.](#)

Délibáb

- [Baljós óra](#)
- [A pátriárka alkonya](#)
- [Ernest Hemingway: A katona hazajön](#)
- [Tabák András utolsó verseskötete](#)
- [Petőfi Sándor: Vérmező](#)
- [Petőfi Sándor: Szörnyű idő](#)
- [Ady Endre: Kurucok így beszélnek](#)
- [Ady Endre: Mag hó alatt](#)
- [Ady Endre: Az igazi szó](#)
- [Karinthy Frigyes: Az ütközet](#)
- [Krúdy Gyula: Gordonkázás](#)
- [Guillaume Apollinaire: Madár dalol](#)
- [Juhász Gyula: Menetszázad](#)
- [Juhász Gyula: Háborús emlék](#)
- [Juhász Gyula: Még jönni fog](#)

- [Deák Mór *Amulettje*](#)

Húrok

- [Ballai László: Száz éve született Fischer Annie](#)
-

Villám

225 éve

225 éve foglalták el a francia forradalmárok a Bastille-t, az elaggott zsarnoki rendszer szimbólumát, felszólítva ezzel a világ minden elnyomott népét, hogy törje szét rabbilincseit, ám, mint azt Gabriel García Márquez megfogalmazta: „az emberiség, ugyanúgy, mint a hadsereg a hadszíntéren, leglassúbb egységeinek a sebességével halad előre.”

Ez az ő világa

„Gyötrelmes volt a sötétség, amitől mindig is rettegett, és gyötrelmes volt halott apjának az egész álomba borult nagy házban érezhető láthatatlan jelenléte. Amikor a bölömbika elénekelt a hajnali ötöt, a szomszédság kakasaival egyetemben, Juvenal Urbino doktor testét-lelkét a mennyei gondviselésnek ajánlotta, mert úgy érezte, nincs hozzá ereje, hogy akár egy nappal is tovább éljen a lepusztult hazájában. De aztán a szeretet, amellyel odahaza körülvették, a vidéki birtokon töltött vasárnapok, a köreihez tartozó hajadonok sóvár hízelgése végül is enyhítették az első benyomás keserűségét. Lassan hozzászokott az októberi forrósághoz, az erős illatokhoz, barátai meggondolatlan kinyilatkoztatásaihoz, a »nem baj, doktor úr, majd holnap elboronáljuk«-hoz, és végül engedett a megszokás csábításának. Behódolására nem volt nehéz magyarázatot találnia. Ez az ő világa, gondolta magában, az az Isten által neki rendelt sivár és nyomasztó világ; ő ide tartozik.”

Gabriel García Márquez

Emlékezet

Száz éve tört ki az I. világháború

Miért tört ki az I. világháború? 1890. májusi felszólalásában a kilencvenéves Moltke vezértábornagy – aki Bismarck kancellárral a legnagyobb szerepet játszotta a német birodalom megteremtésében – ekképp figyelmeztette a Reichstag képviselőit: „Ha kitör a háború, senki nem képes megjósolni, mennyi ideig fog tartani és hogyan fog végződni. [...] Ez lehet, uraim, hétéves háború, lehet harmincéves háború [...] és jaj annak, aki elsőnek dob égő gyufát a lőporos hordóba.” És nem ő volt az egyetlen tábornok, aki felismerte, hogy egy jövőbeni háború pusztításai messze meghaladnák az addig ismerteket, és hogy a nagyhatalmak is csak kárt szenvednének belőle. Európa vezérkarai őrlődtek a militarizmus uralkodó szelleme és a józan megfontoltságra intő és egyre sokasodó hangok között – majd a legveszélyesebb módon reagáltak. Fokozták a háborús előkészületeket, hatalmas fegyvermennyiségeket halmoztak fel, nagy hadseregeket képeztek ki, miközben a következő évtizedekben gondosan kerülték a konfliktusokat. A versengés, az egymástól való félelmek és a gyűlölködés lőporos hordójában egyre emelkedett a hőmérséklet.

Végül a casus belli az Osztrák-Magyar Monarchia trónörökösének meggyilkolása lett. 1914. június 28-án Ferenc Ferdinánd főherceg felesége, Flohenberg Zsófia hercegnő társaságában hivatalos látogatásra érkezett Sarajevóba, Bosznia fővárosába. A figyelmeztetésekkel nem törődve szándékosan úgy időzítette látogatását, hogy az egybeessen a rigómezei csata évfordulóján, a Szent Vitus napján tartott szerb nemzeti fesztivállal. A szerbek ezt provokációnak tekintették. Az utcákat elárasztó tömegben megbújt egy fiatalemberekből álló merénylőcsoport is, akiket a Habsburg-uralommal szemben álló Fekete Kéz nevű titkos szerb társaság küldött oda.

A főherceg autója reggel megváltoztatott útvonalon haladt, s a látogatók szerencsésen meg is érkeztek a városházára, ahol Zsófia hercegnő fogadta a muszlim nők küldöttségét. Igaz, már akkor is bombát dobtak a kocsira, de a robbanás nem okozott sérülést, s a merénylőt letartóztatták. Ebéd után azonban a főherceg sofőrje rossz helyen fordult be. Hogy helyrehozza a hibát, a nyitott autót utasaival együtt épp oda kormányozta, ahol egy újabb merénylő, a 19 éves egyetemista, Gavrilo Princip állt, akinek közlőről leadott revolverlövésai halálosan megsebesítették a főhercegi párt.

De miért tört ki emiatt a világháború? Koronás főket is gyilkoltak már meg, például 1899. szeptember 10-én éppen Erzsébet osztrák-magyar császárné és királyné lett áldozata egy olasz merénylőnek, Ausztria mégsem rohanta le Olaszországot. 1908-ban a Monarchia minden törvényes alap nélkül annektálta Boszniát, noha azt előzőleg harminc éven át – nemzetközi meghatalmazás alapján – megszállása alatt tarthatta. II. Vilmos császár azonban kijelentette, hogy „fényes páncélzatú lovagként” fog harcolni Ausztria oldalán, s az antanthatalmak úgy érezték,

képtelenek közbeavatkozni. Az osztrák lépés megakasztotta Belgrádot Nagy-Szerbia építésében, s ugyanakkor intő jelül szolgált az oroszoknak arra nézvést, hogy további beavatkozás várható. Kihatott az „ifjú törökök” lázadására is, akik 1908-1909-ben ragadták magukhoz a kormányrudat, s belevetették magukat nacionalista és modernizációs programjuk megvalósításába. Az annexió azonban végső soron a balkáni államok abbéli meggyőződését erősítette meg, hogy vitáikat csakis egymás között, erőszakkal képesek rendezni.

A Balkánon 1912-13-ban három regionális háború zajlott. 1912. májusban Olaszország megtámadta az Oszmán Birodalmat, s elfoglalta Rodoszt, Tripolit és Kirenaikát. Ugyanezen év októberében, amikor a Porta az albán lázadással volt elfoglalva, a Montenegróból, Szerbiából, Bulgáriából és Görögországból álló Balkán-szövetség Macedóniában intézett a törökök ellen támadást. 1913. júniusban Bulgária megtámadta Szerbiát, s evvel kezdetét vette a Balkán felosztásáért folytatott háború. Minden alkalommal nemzetközi konferenciát rendeztek, és békeszerződéseket írtak alá. Albánia független állam lett, Macedónia azonban nem. Ausztria hazardírozása eredményesnek látszott. Törökországban hatalmasra növekedett a német befolyás. Az orosz ambíciók – mindenek előtt a Földközi-tengerre való kijárat megszerzése – azonban nem teljesültek.

A növekvő nyugtalanság légkörében egyre komolyabban felmerült a kérdés, hogyan lehet a minimálisra csökkenteni a nemzetközi konfliktusok kockázatát. Magánkezdeményezésekből születtek olyan intézmények, mint a Nemzetközi Jogi Intézet (1873), az Interparlamentáris Unió (1887) és a Nobel-bizottság. Hosszú érlelődés után, amely 1843-al, az első londoni békekongresszussal indult, 1891-től a svájci Bernben megkezdte rendszeres működését a Nemzetközi Békeiroda, amely összefogta az egyes nemzeti irodákat, és értekezleteket szervezett. A legkülönbélebb emberek fejtették ki pacifista nézeteiket, köztük a svájci jogász, J. K. Bluntschli (1808-1881), a német Bertha von Suttner (1843-1914), az osztrák A. H. Fried (1864-1921), a francia szocialista, Jean Jaurès és az angol közgazdász, Norman Angell (1873-1967), aki *A nagy illúzió* című könyvében azt fejtegette, hogy a háborút a népek gazdasági érdekei tették feleslegessé. Még az orosz cár is felhívta a figyelmet a cselekvés fontosságára. Kezdeményezésére 1899-ben és 1907-ben két nagy békekonferenciát rendeztek Hágában, amelyeken a leszerelés, a nemzetközi döntőbíróóságok és a szárazföldi hadviselés szabályait vitatták meg. A Nemzetközi Bíróság 1900-ban alakult meg, s 1907-ben írták alá a hágai konvenciót. A tengeri konferencia 1908-1909-ben Londonban ülésezett.

Miért tört ki tehát mégis az I. világháború?

„Az I. világháború okairól folytatott végtelen vitákban gyakran a 20. század elejének külpolitikai rendszerét kiáltják ki az első számú vádlottnak – írja Norman Davies. – Sokszor hangzott el az állítás, hogy a mérleg serpenyőjét a két szemben álló tömb, a hármasszövetség és az antant logikája billentette a háború javára. Hatalmas politikai és gazdasági erők teremtették meg azt a geopolitikai egyetértést, amelyben mindkét fél egyetértett abban, hogy támogatnia kell saját szövetségeseit, és hogy a cselekvés elmulasztása keserves következményekkel jár. Állítólag ez az egyetértés volt az, ami megkötötte a diplomáták kezét, és terelte őket a végzetes útra, amely egy balkáni incidenstől a nagy világégésig vezetett. Érdemes azonban ezt a tételt közelebbről is szemügyre venni. A központi hatalmakat eleve kötötte a hármasszövetség. Németország valóban köteles volt osztrák szövetségese segítségére sietni, ha azt támadás éri. De Ausztriát senki nem támadta meg, s Bécs a létező szerződések egyetlen pontjára sem tudott hivatkozni. A szarajevói

gyilkosságot nem lehetett Ausztria elleni katonai fellépésnek beállítani – különösen azután nem, hogy Belgrád az osztrák ultimátumra békülékenyen válaszolt. Mi több, Németország tudatában volt annak a kínos ténynek, hogy harmadik szövetségese, Olaszország soha nem fog fegyvert Ausztria védelmében, hacsak nem kényszerítik rá. Ennélfogva Ausztria eltökéltsége, hogy megbünteti Szerbiát, és hogy ehhez Németország jóváhagyását kéri, nem írható a hármasszövetség feltételeinek a számlájára.

Az antant-trió esetében a kötelezettségek láncolata még lazább volt. Oroszország és Franciaország kötelezték magukat, hogy egymás segítségére sietnek, ha valamelyiküket megtámadják, de tudatában voltak annak az aprócska ténynek, hogy az antant harmadik tagját, Nagy-Britanniát semmiféle formális kötelezettség nem kényszeríti rá, hogy fegyvert fogjon. Mi több, mivel semelyik antant hatalmat nem kötötte formális szövetség Belgrádhoz, Ausztria Szerbia elleni megtámadásából nem lehetett casus bellit fabrikálni, ugyanis nem létezett orosz-szerb szövetségi szerződés. Egy 1839-es szerződés értelmében Nagy-Britannia kötelezte magát, hogy fenntartja Belgium függetlenségét. Ez azonban egy régi megállapodás volt, amely jóval megelőzte az antant vállalkozásait. Így hát a látszat ellenére az 1914-es külpolitikai rendszer nagy teret hagyott a kormányok manőverezésének. Nem kötelezte Németországot, hogy minden körülmények között támogassa Ausztriát, vagy Oroszországot, hogy támogassa Szerbiát, vagy Nagy-Britanniát, hogy támogassa Oroszországot és Franciaországot. Majd mindegyik kulcslépést a »becsülettel«, a »barátságok«, a »veszélyek«, a »kedvező alkalommal«, nem pedig szerződésekkel indokoltak.”

Amikor Bécs elégtételt követelt Belgrádtól a szarajevói gyilkosság miatt, az elemzők az európai válság megoldását négy különböző módon tudták elképzelni. A konfliktust el lehetett rendezni háború nélkül, amint ez 1908-ban, a boszniai affért követően történt. Másodszor, kiválthatott egy helyi, csupán Ausztriára és Szerbiára korlátozódó háborút. Harmadszor, amennyiben a nagyhatalmak nem képesek elég önuralmat tanúsítani, kirobbanthatott valamiféle kontinentális háborút, amelyre egyébként mind a külpolitikai szövetségek, mind a vezérkari tervek méretezve voltak. Ez esetben Németország és Ausztria Oroszországgal és Franciaországgal állt volna szemben, s Nagy-Britannia semleges marad. S végül negyedszer az is lehetséges volt, hogy Nagy-Britannia közvetlenül belesodródik a konfliktusba, és hogy az ellenőrizhető kontinentális háború egy teljességgel ellenőrizhetetlen globális összecsapásba torkollik. Bécsben lángolt a helyi, Berlinben a kontinentális, Londonban pedig a világháború kanóca.

A Szarajevóban leadott lövések négy héten belül porig rombolták Európa diplomáciai és katonai visszafogottságát. Egyik kancelláriától a másikig pattogtak az ultimátumok, a mozgósítási parancsok és a hadüzenetek. Bécs lépni akart Szerbiával szemben, s Berlin biztosította teljes körű támogatásáról. Július 23-án Belgrádba ultimátum érkezett, amelyben Ausztria azt követelte, hogy részt vehessen a gyilkosok utáni nyomozásban. A szerb kormány ötölt-hatolt, s közben részleges mozgósítást rendelt el. 25-én az orosz államtanács úgy döntött, hogy támogatja Szerbiát, de ezt elmulasztotta megtanácskozni mind Nagy-Britanniával, mind Franciaországgal. 28-án Ausztria-Magyarország hivatalosan hadat üzent Szerbiának. Erre Oroszország mozgósított, ami arra készítette Németországot, hogy ultimátumot intézzen először Oroszországhoz, majd Franciaországhoz. Schlieffen tábornok haditervének megfelelően a német vezérkarnak biztosnak kellett lennie abban, hogy nem kerülnek a kétfrontos harc csapdájába. Amikor a két ultimátumra nem érkezett válasz, a császár követte tábornokai tanácsát, akik szerint a birodalom biztonsága nem engedi meg a további késlekedést. Németország augusztus 1-jén hadat üzent

Oroszországnak, s 3-án Franciaországnak. Ugyanezen a napon, miután a német csapatok útban Franciaország felé átlépték a belga határt, a brit kormány ultimátumot intézett Berlinhez. Az öt európai nagyhatalom belekezdett abba az általános háborúba, amelyet kilencvenkilenc éven át oly gondosan sikerült elkerülniük.

„Kedden, augusztus 4-én London várt – idézzük ismét az angol történezt. – Délelőtt érkezett a hír, hogy a német csapatok áttörték a belga határt. Délután kettőkor elküldték Berlinnek az ultimátumot, amelyre 24 órán belül várták a választ. Asquith azt írta bizalmas barátnőjének, Venetia Stanley-nek: »Winston (Churchill, az admirális első lordja – a szerk.), ki harci színekbe öltözött, ég a vágytól, hogy tengeri csatát vívhasson... «Két német hajó, a *Göben* és a *Breslau* a Földközi-tengeren Törökország felé igyekezett. A britek bíztak benne, hogy elkapják őket.

Az ultimátum, amelyre nem jött válasz, este 11-kor – berlini idő szerint éjfélkor – lejárt. Negyed órával később a Downing Street 10.-be összehívták a kabinetet. A jelenetet később David Lloyd George egy Mrs. Asquithnek szóló magánlevélben így írta le: »Winston sugárzó arccal, örömittasan robbant be a szobába, s lelkesen mesélte, hogy táviratozott a Földközi-tengerre, az Északi-tengerre és Isten tudja, még hova. Látszott, hogy boldog, s hogy elemében van.« Az admirális tulajdonképpen ekkor adta meg a jelt a flotta minden hajójának: »Azonnali harci cselekményre lépni Németország ellen.« Vezető politikusainak hajlandósága ellenére Nagy-Britannia odahagyta a békés semlegességet. A döntés egy kontinentális háborút világháborúvá változtatott.

Nagy-Britannia hadüzenete volt a végső pecsét a legújabb kor legnagyobb külpolitikai katasztrófáján. Azok közül a forgatókönyvek közül, amelyeket a diplomaták az előző hónapokban fontolgattak, a legszörnyűbbet léptette életbe.”

A svájci Veveyben időző Romain Rolland elhülve látta, miként keríti hatalmába barátait is a háborús láz. A Vatikán háborút igenlő viselkedésén felháborodva pedig kijelentette, hogy Tolsztoj halála óta Európa erkölcsi vezető nélkül maradt. Naplójában így írt: „Augusztus 3–4. Kétségbe vagyok esve. Szeretnék meghalni. Szörnyű élni e megtébolyodott emberiség közepette, s tehetetlen tanúja lenni a civilizáció összeomlásának. Ez az európai háború évszázadok óta a történelem legnagyobb katasztrófája. Az emberi testvériségbe vetett legszentebb reményeink dőlnek porba. [...] Majdhogynem egyedül vagyok Európában.”

Az I. világháború azért tört ki, mert a vezető politikusok egyszerűen alkalmatlanok voltak racionális döntések meghozatalára. Kontárságban természetesen egyikük sem mérhető a legtehetségtelenebb Habsburghoz, Ferenc József császárhoz, az aradi vértanúk gyilkosához, a solferinói veszteshez, aki beledobta az égő gyufát a lőporos hordóba. Csakhogy Moltke jóslatával ellentétben nem ő fizetett hatalmas árat ezért az ostobaságért, hanem Magyarország.

Magyarország az I. világháborúban

Az utóbbi időben sok történész nem csekély erőfeszítést tett arra, hogy továbbírja a magyar hadtörténet 1849-ben lezárult dicső lapjait az 1914-es limanowai csatával vagy Przemysl 1915-ben bekövetkezett harmadik ostromával. Kétség sem fér hozzá, hogy e harcokban a magyar katonák valóban nagy hősiességgel és eredményesen harcoltak, ám nem szabad elfelejteni azt sem, hogy nem mint az ország önálló hadseregének honvédjei, hanem mint az Osztrák-Magyar monarchia – azaz a Habsburg birodalom korszerűsített változatának – katonái, ráadásul Limanowánál a német hadvezetés alárendeltségében, Przemyslénél pedig német csapatokkal megerősítve. Ezzel az optikával a magyar fegyverek diadalának lehetne minősíteni a Napóleon elleni VII. koalíciós háború sikerét is, mert hiszen az akkori osztrák hadseregben is jelentős számban harcoltak magyarok. Csakhogy szuverén Magyarország, így magyar hadsereg sem létező, a drága magyar vér sem a napóleoni háborúban, sem az I. világháborúban nem a haza védelmében, hanem épp ellenkezőleg, a nemzet függetlenségét eltipró Habsburg birodalom fenntartásáért hullott oly bőségesen.

Magyarország nem volt szuverén állam, ugyanakkor a dualizmus rendszerében rendelkezett akkora politikai és gazdasági erővel, hogy megakadályozza a Monarchia háborúba sodródását Szerbiával. A nemrég szobrot kapott Tisza István miniszterelnök, akinek – a jelenlegi vezetéshez igazodó történészek – „államférfiúi éleslátást” tulajdonítanak, vajon miért nem tett meg mindent ennek érdekében? Pedig tisztában volt azzal, hogy a szomszédos agresszív államok magyarországi területi követeléseinek kivédésére csakis a Habsburg birodalom keretein belül van lehetőség. Ehhez azonban a Habsburg birodalomnak is fenn kellett maradnia. Ráadásul a szembenálló katonai tömbök, az antant és a központi hatalmak kölcsönös háborús készülődése ellenére a Monarchia éppen egy hónapot habozott a hadüzenet elküldéséig. Ez alatt az egy hónap alatt az osztrák-magyar vezetők többször megvitatták a lehetséges ellenlépéseket Gavriilo Princip boszniai szerb diák véres provokációjára, amelyet a szerbiai Egyesülés vagy Halál, illetve Fekete Kéz elnevezésű titkos szervezet készített elő.

A közös kormány, s különösen a vezérkar, amelynek vezetője, Franz Conrad von Hötzendorf évek óta preventív háborút szorgalmazott, a merénylet hírére nyomban a Szerbia elleni megtorló háború megindítását indítványozta. A kormánypárti történészek azt hangsúlyozzák, hogy ellenben Tisza, aki az adott helyzetben kockázatosnak ítélte a háború kimenetelét, eleinte ellenezte a hadüzenetet. A vitát a német császár és kormány háborús eltökéltsége zárta le, akik a közös minisztertanácsra és Tiszára egyaránt nyomást gyakoroltak a döntő lépés mielőbbi megtétele érdekében.

Az azonban kevesebb hangsúlyt kap, hogy Tisza nem par excellence ellenezte a háborút, hanem azért, mert a sikeres hadjárat előfeltételének egy kedvezőbb balkáni konstelláció kialakítását tekintette. Máskülönb, úgy vélte, elkerülhetlenné válik Oroszország bekapcsolódása a konfliktusba, amely szövetségeseit is mozgósítaná. Tiszát továbbá a román támadás lehetősége is aggasztotta. 1914. július 1-én ezt írta Ferenc Józsefnek: „Rendkívül kedvezőtlennek tartom ezt az időpontot, hiszen Romániát már elveszítettnek kell számítanunk (t.i. Ausztria 1883-ban Romániával kötött szövetsége ekkorra névlegessé vált – a szerk.), s pótolni még nem tudtuk. Az egyetlen állam, amelyre számíthatunk, Bulgária ki van merülve. A jelenlegi Balkán helyzete olyan, hogy casus belli találása a legcsekélyebb gondot sem okozza. Ha majd eljön a rajtaütés ideje, a legkülönbözőbb kérdésekből kialakíthatjuk az okot a háborúra.” A július

7-i közös minisztertanácsi ülésen Tisza erélyes, de Szerbia számára nem elfogadhatatlan feltételeket követelt, ám már ekkor hangot adott annak is, hogy a háborús akció lehetőségét valószínűbbnek tartja, mint azt közvetlenül a merénylet után hitte. Szerbia annexióját ugyan elutasította, de területi megcsonkítását ekkor már elfogadta.

A magyar minisztertanács július 9-i ülése egyetértett érveivel és felhatalmazta, hogy az 1867. évi XII. tc. 8. paragrafus értelmében őt megillető befolyást az általa jelzett elvi alapon és irányban érvényesítse. Ez pedig nem jelentett mást, mint – már történelmünkben annyiszor – a magyar önfeladást és az osztrák birodalom járma alá helyezkedést. A 8. §. ugyanis a következőképpen kezdődik: „A *pragmatica sancti*óból folyó közös és együttes védelemnek egyik eszköze a külügyek célszerű vezetése. E célszerű vezetés közösséget igényel azon külügyekre nézve, melyek az Ófelsége uralkodása alatt álló összes országokat együtt illetik.” Július 12-én Ferenc József közölte Tiszával azon kívánságát, miszerint nagy súlyt helyez arra, hogy minél előbb elsimuljon a különbség a magyar miniszterelnök felfogása és a többi tényező között, amelyek nem lényegesek. Tisza, a nagy államférfi – az akaratát legalábbis a parlamenti ellenzékkel és a kormány ellen tüntető tömegekkel szemben tűzön-vízen át érvényesítő, hajthatatlan politikus – erre fenntartás nélkül beadta a derekát. Arra persze ügyelt, hogy pacifizmusának mítoszát tovább ápolja, mert július 14-én azt írta Németország bécsi nagykövetének: „Nehezen határoztam el magamat a háborúra, de most szilárdan meg vagyok győződve a szükségességéről, és a Monarchia nagyságát minden erőmmel védelmezni fogom. Egyesülten fogunk most nyugodtan és szilárdan a jövő elé nézni.” Ugyanezen a napon részt vett a Szerbiának küldendő provokatív ultimátum megfogalmazásában. Az éles szemű Tiszának pedig a puskaporos európai légkörben és a német ambíciók ismeretében egy pillanatig sem tűnhetett úgy, hogy a jövő háború ezúttal is csak a Balkánra fog korlátozódni.

A Habsburg birodalom vezetésének véleménye a lehetséges hadicélok kapcsolatban megoszlott. Conrad és a politikai vezetés egyik szárnya messzemenő annexió terveket dédelgetett. Orosz-Lengyelországot fel akarták osztani Németország és a Monarchia között, Montenegrót és Szerbia egy részét annektálták volna, miközben Albániát protektorátus alá helyezik, sőt szükségesnek tartották, hogy Bécs vonja ellenőrzése alá Velencét és környékét is. A magyar vezetők többsége, így például Tisza István ezzel szemben vagy a status quo alapján állt, vagy csak kismértékű területnövelést helyeselt. Óvatos álláspontjukat azzal a feltételezéssel magyarázták, hogy újabb szláv területek bekebelezése minden bizonnyal a dualizmus végét és a föderalizmus valamilyen formájának a diadalát, s ezzel együtt a történelmi Magyarország dezintegrálódását vonhatja maga után. A századelő magyar imperialistáinak nézeteit aktualizálva ugyanakkor Budapesten is akadtak támogatói a nagyarányú annexiónak. A hadicélok ez a maximális és minimális variánsa a mindenkori hadi helyzetnek megfelelően került előtérbe vagy háttérbe, s a koronatanács csak 1917 tavaszán döntött a minimális program mellett. Ez a Monarchia integritásának szavatolását és a szerb uralkodóház cseréjét irányozta elő.

A tervek valóra váltásához mindenképp meg kellett volna nyerni a háborút. Kiderült azonban, hogy a Monarchia roszkatag hadigépezetén még a – Tisza teljes bizalmát élvező – modern német hadsereg is csak ideig-óráig tud segíteni. A német és az osztrák-magyar hadvezetőség közös haditerve abban állt, hogy a Monarchia mindaddig feltartóztatja az oroszokat, amíg a németek a nyugati fronton döntő vereséget mérnek a franciákra, hogy azután ők is az oroszok ellen fordulhassanak. Ám a nyugati fronton a németek a semleges Belgium lerohanására épülő hadicselükkel sem tudták legyűrni a francia hadsereget, amelynek segítségére sietett a brit

expedíciós hadtest is, s ezért itt a „villámháború” állóháborúvá merevedett. Keleten viszont az oroszok titokban mozgósított haderejükkel az augusztus 5-ei hadüzenet idejére teljes erejükkel felsorakoztak a Monarchia határán. Az osztrák-magyar haderőnek így egyszerre kellett volna a szerb hadsereget megverni és az oroszot feltartóztatni. Ez meghaladta az erejét. A 1,8 milliós kezdő hadi létszámból a háború első hónapjaiban vívott szerbiai és galíciai harcokban több mint 1 millió ember halt meg, szenvedett súlyos sebesülést vagy esett fogságba. A Monarchia és Magyarország soha többé nem tudta kiheverni ezt a csapást.

Ez a borzalmas és felesleges véráldozat persze korántsem szegte kedvét a háborúskodó feleknek és a Tisza-féle politikusoknak, hogy népeik pusztulása láttán véget vessenek hiábavaló erőfeszítéseinek. Sőt, a katonai erőviszonyok megváltoztatása, s ezáltal a győzelem kicsikarása érdekében mindkét tábor arra törekedett, hogy különféle ígéretekkel újabb és újabb országokat vonjon be a harcba a maga oldalán. Először, 1914 szeptemberében Törökország csatlakozott a központi hatalmakhoz. A Porta azt remélte, s Berlinton erre ígéretet is kapott, hogy győzelem esetén revánsot vehet Oroszországon az elmúlt másfél évszázadban elszenvedett vereségeiért, s a Kaukázus térségében területeket is visszaszerezhet. 1915 májusában, korábbi szembefordulva Olaszország lépett be a háborúba az antant oldalán. A jutalom, amelyre győzelem esetén számíthatott, magában foglalta Dél-Tirolt, Albánia egy részét, az Isztriát és a Kvarner szigeteit, Triesztet és környékét, valamint Észak-Dalmáciát a Planka-fokig, azaz Splitig. Az osztrák-magyar haderő egy részét ettől kezdve a meg-megújuló olasz támadások is lekötötték az Alpok déli lejtőjén, az Isonzó mentén és a Doberdo fennsíkján. 1915 októberében Olaszország hadba lépését Bulgária csatlakozása ellensúlyozta a központi hatalmak oldalán. A bolgár hadsereg segítségével az osztrák-magyar haderőnek most végre sikerült térdre kényszerítenie Szerbiát. Bulgária bekebelezte Macedóniát. Az olasz és a bolgár kormányhoz hasonlóan a román is folyamatosan tárgyalt mindkét szövetség képviselőivel, s 1916 augusztusában végül az antant oldalára állt. Hadba lépése fejében ígéretet kapott egész Erdélyre, Máramarosra, a Partiumra, a Tiszántúl keleti szegélyére a Debrecen-Szeged vonalig, a Bánságra, valamint Bukovinára a Prut folyóig. A román hadsereg betört Erdélybe, s kísérletet tett a neki ígért területek elfoglalására. A központi hatalmak sebtében összevont erői azonban néhány hét alatt felszabadították Erdélyt, s decemberre már Bukarestet is elfoglalták.

A központi hatalmak hadi sikereinek és Oroszország összeomlásának köszönhetően 1917 végén és 1918 elején Németország és a Monarchia vezetői úgy látták, hogy a háború győztesei ők és szövetségeseik lesznek. E hitüket tovább erősítette a Szovjet-Oroszországgal 1918. március 3-án aláírt breszt-litovszki béke, s a tönkrevért és elfoglalt Romániával 1918. május 7-én megkötött bukaresti béke. Ez utóbbi a magyar öntudatot is fokozta, amennyiben a magyar-román határ a Kárpátok gerincéről a hegyvonulat román lábaihoz került, miáltal Magyarország, illetve a Monarchia mintegy 16 ezer négyzetkilométerrel növelte területét. Romániát Besszarábiával kárpótolták a „béketeremtők”. Ámde az általuk megszállt Montenegró, Szerbia és Észak-Albánia sorsa egyelőre nem tisztázódott.

Az Egyesült Államok 1917. április 6-án – a német tengeralattjáró-támadások miatt – bekövetkezett hadba lépésének lehetséges következményeit azonban nem mérlegelték kellőképpen a központi hatalmak stratégiái. 1918 nyarán az antanthadseregek a nyugati és a balkáni fronton egyaránt áttörték a német vonalakat. Szeptember végén a bolgárok, októberben a törökök tették le a fegyvert. Tisza István 1918. október 17-én a parlamentben bejelentette, hogy a „háborút elvesztettük”, amellyel újabb végzetes hibát követett el, hiszen jelt adott a magyarországi

nemzetiségeknek az elszakadásra.

Magyarország az I világháborúban 20 668 000 fős lakosságából 3 400 000 katonát állított fegyverbe. Ez azt jelenti, hogy a 18 és 53 év közötti férfilakosság túlnyomó többségét hosszabb-rövidebb ideig katonai szolgálatra kényszerítették.

Magyarország az I világháborúban elveszítette mozgósított katonáinak 81 %-át. 530 000 ember meghalt, 1 400 000 megsebesült, 833 000 pedig fogságba esett vagy eltűnt.

Magyarország az I világháborúban elveszítette területének kétharmadát.

E szörnyű veszteségekért pedig nem múló felelősség terheli a Habsburgok utolsó kalandorvállalkozásához csatlakozó magyar politikai vezetőket, mindenekelőtt azt a Tisza István miniszterelnököt, akinek a minap szobrot is állítottak...

Temes

1914. július 29-én 2 óra 20 perckor a *Temes* vezérhajó leadta az első lövést Szerbia fővárosára, Belgrádra. Kitört az I. világháború. A *Temes* a Duna-csoport két másik monitorjával, a *Bodroggal* és a *Szamoszal* együtt hajnaltól másnapig szünet nélkül ágyúzta a várat és az erődítési munkálatokon dolgozó szerb katonaságot. A támadást következtében a vár öreg, még a törökökre emlékező roskatag falai több helyütt leomlottak, tömör testükbe a gránátok valóságos ablakokat szakítottak, amelyek vaksin meredeztek a Duna felé.

Ezt követően augusztus közepéig a *Temest* naponta harcba vetették a belgrádi tüzérségi állásokkal szemben. Szeptember 7-8-án nagy szerepet játszott a szerb átkelési kísérlet megakadályozásában. Végül 9-én az ellenségnek Pancsovánál sikerült hídfőt kialakítania és előrenyomulnia. A Monarchia csapatai visszavonultak és Zimonyt is feladták. Utolsóként a *Temes* hagyta el a várost. Három nappal később azonban a szerbek mitrovicai veresége után a flottilla visszatérhetett állomáshelyére.

Szeptember 19-én a *Temes* monitor, a „b” őrnaszád és az *Andor* aknakereső azt a feladatot kapta, hogy közelítse meg a Cigány-szigetet a Száván, és vegyen részt egy színlelt átkelésben. A belgrádi tüzérség tüze miatt azonban a zimonyi egységeknek pokoli vállalkozást jelentett a Szávára való kijutás. A golyózáporban az *Andor* visszafordulásra kényszerült.

Szeptember 28-án híre kelt, hogy a szerbek hidat építenek a Száván. A flottilla ideiglenes parancsnoka, Wulff Olaf sorhajóhadnagy saját felelősségére a *Temes* és a *Körös* monitornak, a „b” őrnaszádnak és az *Andornak* haladéktalanul kiadta az indulási parancsot. 20 órakor értek a Cigány-szigethez és midőn 500 méterre megközelítették az ellenséget, Wulff a *Temes* és az általa fedezett „b” őrnaszád géppuskáival szakadatlanul lövetni kezdte a hidat, a belgrádi hídfőre pedig srapneltűzet zúdított, az *Andor* eközben a szlavóniai hídfőt támadta, ugyanis öt szerb zászlóaljnak

addigra sikerült átjutnia a bal partra. Parancsnokuk még meg akarta erősíteni a hídfőt, hogy szeptember 29-én reggel öt zászlóaljjal indíthasson támadást. E tervet a *Temes* vezette hajóraj meghiúsította. A géppuska- és a srápneltűz a hídon dolgozó szerbeket elzavarta. Ami a hídból már megépült, azt megsemmisítették. Nem sokkal ezután a *Temes* és a *Körös* egészen közelről szerb ágyútűzbe került. A *Temes* és a *Körös* 20 óra 45 perckor elhaladt a híd szlavón oldali nyílása alatt. Az áttörés során ketten veszítették életüket, hatan súlyosan, tízen pedig könnyebben megsebesültek. A *Temes* felépitményét egy 12 cm-es telitalálat érte, II. ágyútornya, bal oldali övpáncélja, és a 3,7 cm-es gyorstüzelő ágyújának alapzata találatot kapott. Ez az ágyú hasznavehetetlenné vált. Látván, hogy további csapatokat nem küldhet át a hídon, sőt a hídverés sem folytatódhat, a szerb parancsnok a bal partra már átkelt zászlóaljakat is visszarendelte. Wulf sorhajóhadnagyot határozott cselekvéséért a katonai Mária Terézia Rend lovagkeresztjével tüntették ki.

A Szávát ellenőrző *Temes*, *Körös* és *Maros* monitorok – a lőszer- és az egyéb készletek kiegészítéséhez, az időszakos kazán- és géptisztításhoz szükséges állásokat leszámítva – állandó bevetésben voltak. Október 22-én a *Temes* parancsot kapott, hogy semmisítse meg a Skela-ágban elrejtett ellenséges átkelési eszközöket. Kísérő hajójával, a „b” őrnaszáddal a Skela-sziget fölött heves ágyútűzbe került, de teljes gőzzel haladva sikerült kivonnia magát az alól. Ezután a sziget alsó csúcsánál megfordult, és úgy foglalt állást, hogy a folyamát és a szerb ütegeket egyaránt lőhesse. Az átkelési eszközök megsemmisítése után a *Temes* visszafordult, majd az éj leple alatt hegymenetben haladva, 2 óra 45 perckor a Grabovci-sziget magasságában, Klenak és a Vitojevci-szigetek között aknába ütközött, felrobbant, és süllyedni kezdett. Wulff sorhajóhadnagy parancsot adott a hajó elhagyására. A melléje kötő „b” őrnaszádra először a sebesülteket rakták át. Mindezt ellenséges tűzben, amelyet az őrnaszád géppuskái és a monitor épségben maradt gyorstüzelő fegyverei viszonzottak. A matrózok ekkor még a hajó megmentésén dolgoztak, szivattyúzták a vizet. A sebesültek biztonságba helyezése után a többiek is átszálltak az őrnaszádra, amely épségben érkezett vissza a támaszpontra.

A monitor személyzetéből 3 tiszt és 48 ember maradt életben, köztük 1 sebesült tiszt és 9 fő sebesült legénység. 31 ember életét vesztette. A bal (II.) lövegtorony teljes személyzetét a felcsapó szúróláng ölte meg. Az I. lövegtoronyt a robbanás a folyóba dobta. A lőszerkamrákban szolgálatot teljesítők közül csak egy személy maradt életben, ő is megőrült.

A haditengerészeti parancsnok, Haus Antal tengernagy hajóhadparancsban méltatta a *Temes* legénységének érdemeit: „Őfelsége *Temes* hajójának tisztjei és legénysége a háború kitörése óta és különösen a szávai járatok alkalmával sok harcban és fontos hadműveletben vettek részt. Szolgálatukat mindig bátran, kötelességükön és odaadóan teljesítették. Ezért a nagyon nehéz viszonyok között tanúsított példás magaviseletért a *Temes* tisztikarának és legénységének ezennel a Legfelsőbb Szolgálat nevében dicsérő elismerésemet fejezem ki.”

A *Temes* elsüllyesztésének hírére a szerbek oly pazar lobogódíszbe öltöztették Belgrádot, mintha már meg is nyerték volna a háborút. A Dunából fejüket felütő pontyok lélegzetvétel után pirosra sült birkapecsenye kövér illatával buktak vissza a folyam mélyébe, ahol a monitor pihent, miközben körülrajzolta a víz alatti történelem. Ott lent, a vizák, a lesőharcsák, a kecségék, a pontyok, a csukák, a rózsás márnák, a dévérkeszegek, a kárászok, a csapósügérek, a fogasok, a dunai galócák és a selymes durbincsok társadalmában is folyást háború dúl, ám abban minden résztvevő azzal a fegyverzettel küzd csupán, amellyel a természet felruházta, és csak addig, amíg

éhsége űzi. Ott lent nincsenek lovaggá ütések, birtokadományok, kereskedelmi koncessziók, sem adóbérletek, és nincs cigányzene sem, csak csend, amely a barna vízben lezajlott ütközetek bugyborékolásai után oly hamar helyreáll, mintha ott csuka soha sem akart volna hajlott fogaival beleharapni a dévérkeszegbe.

1916 nyarán a *Temest* kiemelték dunai ágyából. Augusztus 27-én Budapestre érkezett, ahol az újpesti Ganz-Danubius hajógyárban azonnal megkezdték a kijavítását és a korszerűsítését. Hajótestén 1917. január 18-án tört szilánkokra másodízben a pezsgősüveg. Az újra vízre bocsátott *Temest* kijavítása során részben át is építették, s fegyverzetén is módosítottak. Hossza 58,6 m-re, vízkiszorítása 470 t-ra nőtt, tűzerejét az eredeti toronylövegeken kívül 2 db 9/H 45 ágyúval növelték, amelyeket a hátsó fedélzeten egymás mögött helyeztek el. A tarack helyett négy géppuskát kapott. A *Temes* június 20-án indult el Budapestről, és június 30-án csatlakozott a Brailában horgonyzó flottillához. Az 1918. május 7-i bukaresti békekötés után a Duna teljes hosszában, egészen a Fekete-tengerig megnyílt a cs. és kir. haditengerészet dunai flottillája előtt, ekkor a *Temes* folyamőr feladatokat látott el.

1918. szeptember 30-án Bulgária fegyverszünetet kötött az antanttal. A balkáni front összeomlott. Megkezdődött a visszavonulás. Ebben a helyzetben a flottilla, így a *Temes* is feladatul kapta, hogy egyrészt biztosítsa a visszavonuló csapatok átkeléseit, másrészt fedezze a központi hatalmak Al-Dunán levő hajóinak visszavonulását. A *Temes* a kapott feladatok végrehajtása során állandó mozgásban volt, esetenként erős ellenséges tűz alatt. Október 25-én a flottillát a Kövess-hadseregcsoporthoz parancsnoksága alá helyezték, csak egy hajó maradt Turnu-Severinben a Mackensen-hadsereg-csoport alárendeltségében. A flottilla az osztrák-magyar csapatok átkelésének biztosítására Dubravica–Semendria között foglalt állást. A hadműveletek vezetését Wulff fregattkapitány vette át, mert a *Hebe*, a zászlóshajó a flottilla parancsnokával együtt Belgrádba ment. Az átkelés végrehajtása után, október 29-én a flottilla parancsnoksága a hajók bázisát Újvidékre helyezte át, ahol a *Hebe* is horgonyzott. A flottilla egységei, 7 monitor és 5 őrnaszád október 30-án az újvidéki kikötőben egyesültek.

Ekkor már nyilvánvalóvá vált, hogy a Monarchia nemcsak a háborút vesztette el, hanem megkezdődött a megkezdődött a soknemzetiségű állam széthullása is. Október 29-én a zágrábi horvát országgyűlés kimondta Horvátország, Szlavónia és Dalmácia függetlenségét, ugyanakkor a Délszláv Nemzeti Tanács megállapodott IV. Károly királlyal a hadiflotta sorsáról. Október 30-án minden hajón fogták azt a nyílt szikratáviratot, amely szerint: „Legfelsőbb parancsra elrendelem: ...A flottát, a tengerészeti intézményeket... adják át a zágrábi Délszláv Nemzeti Tanácsnak...” Ugyanilyen értelemben kell végrehajtani a dunai hajóhad átadását a magyar királyi kormánynak...” Ugyanakkor egy azonos szövegű kábeltávirat is érkezett a Duna-flottilla Parancsnokságához. A táviratot Keil tengernagy írta alá, Accurti ellentengernagy hitelesítette.

A dunai flottilla valamennyi egysége Magyarország kizárólagos tulajdonába ment át.

A kiadott parancsoknak megfelelően a nem magyar nemzetiségű legénységnek már Újvidéken megengedték a hazautazást, azonban a legtöbb horvát Vukovárig, az osztrákok és a csehek Budapestig a hajókon maradtak.

A délszlávok – az egyezséggel ellentétben – a Vukovárott állomásozó magyar hajókat a flottilla előreküldött vonatával együtt lefoglalták. A hajók erőszakos felszabadítására a legénység hangulata miatt nem volt lehetőség, ezért Ratkovic Máriusz sorhajókapitány, a flottilla

parancsnoka – maga is horvát nemzetiségű – kiszállt a *Hebééről*. Ezt követően az október 30-i távirat értelmében november 4-én táviratilag utasította Wulffot, mint a rangban utána következő magyar tisztet, hogy vegye át a Duna-flottilla parancsnokságát.

A piros-fehér-piros hadilobogó mellé Wulff felvonatta a magyar trikólórt, egyúttal értesítette a magyar hadügyminisztériumot a flottilla Budapestre való befutásának előrelátható időpontjáról. November 6-án a *Temes* a flottillával horgonyt vetett az Óbudai telelő előtt. Ám a november 13-i belgrádi katonai egyezmény arra kényszerítette Magyarországot, hogy öt monitort és két őrnaszádot adjon át az antantnak. December 13-án a *Temes* a szerbek kezére jutott. Ők *Drinára* keresztelték át. 1920-ban a békeszerződés Romániának juttatta, ahol is az *Ardeal* (Erdély) nevet kapta. 1944-ben a szovjetek lefoglalták, ekkor a *Temesből* és *Berdjanszke* lett. 1950-ben adták vissza – Romániának. Ott 1955-ben szétbontották.

Gabriel García Márquez nélkül és vele

Amikor Gabriel García Márquez emlékéért gyűjtött gyertyát az olvasó, olyan gyászt érzett, mintha közeli családtagját veszítette volna el, és nem csak azért, mert nagy író volt az elhunyt, hanem mert annyi mindent mesélt el neki könyveinek lapjain, mint hajdan a nagyapák unokáiknak az éjszakákba nyújtózó esteken. Mert ő mesélt. *Azért éltem, hogy elmeséljem* – e címet viseli önéletrajzi munkája is.

Írásainak erejét sokan hömpölygő, képgazdag stílusával, mások mítoszteremtő képességével magyarázzák, vannak, akik időkezelésével. A doktrinerek még egy saját irodalmi kliséjét is öntötték a számára, eszerint „mágikus realista” lenne. Műveit úgy is értelmezik, hogy jelképekbe és szimbólumokba burkolta a latin-amerikai társadalmi haladásért való harcát, vagy épp ellenkezőleg, a latin-amerikai *couleur locale*-ből kandikálnak ki vádlón a világ nagy mítoszai. Mindez akár még igaz is lehet, azonban nem ad magyarázatot García Márquez páratlan népszerűségére, arra, hogy miért adják kézről kézre könyveit a társadalmi kérdésekre és a magasabb eszmékre egyáltalán nem fogékony bestseller kedvelők is. Talán közelebb kerülünk a titok nyitjához, ha összehasonlítunk két szöveget. Az első: „Van egy sziget az északi tájakon, melyet Scadanannak mondanak: »kimúlás és végződés« az értelme. Sok nép lakozik ott, s közöttük egy kis nemzetség, melyet Winnilisnek hívnak. Ehhez tartozott egy Gambará nevű asszony és két fia. Az egyiknek neve Ybor, a másiké Agio volt. Ők anyjukkal, Gambarával egyetemben uralkodtak a winnileken. Egy nap a vandálok vezérei, az ambrók és az assók seregükkel megindultak és azt mondták a winnileknek: »fizessetek adót nekünk, vagy készüljete a küzdelemre velünk«. Gambará, Ybor és Agio azt felelték: »Jobb nekünk harcra készülni, mint a vandáloknak adót fizetni.« Akkor az ambrók és assók kérték Godant, a főistent, hogy adja nekik a győzedelmet. Godan így felelt: »Kiket a napkeltekor előbb látok meg, azoknak adom a győzedelmet.«

Gambara, Ybor és Agió pedig Freához, Godan feleségéhez fohászkodtak, hogy a winnilekhez kegyes indulatú lenne. Frea azt a tanácsot adta tehát, hogy napfelkeltekor jöjjenek el a winnilek, és az asszonyaik is jöjjenek el férjeikkel együtt, orcájuk körül szakáll módjára kibontott hajjal. Pirkadat idején, midőn a nap már felkelt volna, Frea, Godan felesége megfordította azt az ágyat, amelyben férje feküdt és orcáját kelet felé fordította és felköltötte. És az feltekintvén, maga előtt látta a winnileket és asszonyaikat, orcájuk körül szétbontott hajjal, és így szólt: »Kik ezek a hosszúszakállúak [longibarbae]? « És mondá Frea Godannak: »Amiként nevet adtál, győzedelmet is adj nekik. « És adott is nekik győzedelmet a főisten, hogy ahol csak alkalom adódik, bosszulják meg magukat, és legyen övék a diadal. Az időtől fogva a winnileket longobárdoknak hívják.»

A második szöveg pedig így szól:

„Amikor Francis Drake, a kalóz, a XVI. században megtámadta Riohachát, Ursula Iguarán dédanyja a félrevert harangoktól és az ágyúörgéstől úgy megijedt, hogy idegei felmondták a szolgálatot, és ráült egy égő tűzhelyre. Az égési sebektől egész életére használhatatlan feleség lett. Csak féloldalasan tudott ülni, párnák között, és valami furcsa lehetett a járásában, mert soha többé nem tett egy lépést mások előtt. Minden társadalmi összejövetelről lemondott, mert az volt a rögeszméje, hogy a teste kozmás szagot áraszt. Az udvaron lepte meg a hajnal: nem mert elaludni, mert azt álmodta, hogy az angolok harci vérebeikkel bemásztak a hálósobája ablakán, és izzó vasakkal szégyenletes kínzásoknak vetették alá. Férje, egy aragóniai kereskedő, akitől két gyermeke volt, a fél üzletét gyógyító és szórakoztató eszközökre költötte, hogy enyhíteni próbáljon felesége rettegésén. Végül fölszámolta a boltot, és családjával együtt messzire költözött a tengertől, egy békés indiántanyára a sierra nyúlványainál: ablaktalan hálósobát épített a feleségének, hogy a lidérces álmok kalózái ne tudjanak bemászni.

Az eldugott kis tanyán már régóta élt egy kreol dohánytermesztő, don Jósé Arcadio Buendía, akivel Ursula dédapja oly jól jövedelmező társulásra lépett, hogy néhány év alatt meggazdagodtak. Több évszázaddal később a kreol ükunokája feleségül vette az aragóniai ükunokáját. Ezért Ursula, valahányszor a férje bolondságai kihozták a sodrából, átugrott háromszáz év viszontagságain, és átkozta az órát, amelyben Francis Drake Riohacha ellen támadt. Csak a mérgét adta ki vele, mert valójában olyan kötelék fűzte össze őket mindhalálig, amely a szerelemnél is erősebb volt: a közös lelki furdalás. Unokatestvérek voltak. Együtt nőttek fel a régi tanyán, amelyet őseik munkája és tisztas élete a vidék egyik legnagyobb településévé fejlesztett. Noha már születésüktől kezdve számítani lehetett rá, hogy összeházasodnak, amikor bejelentették e szándékukat, épp a saját hozzátartozóik voltak ellene. Attól féltek, hogy e két egészséges ivadék – lévén a két faj évszázados keveredésének gyümölcse – szégyenszemre iguánákat fog nemzeni. Volt már egy elrettentő precedens; Ursula egyik nagynénje, aki Jósé Arcadio Buendía egyik nagybátyjához ment feleségül, szült egy fiúgyermeket, aki egész életében valamiféle bő szoknyanadrágot viselt, és miután negyvenkét évig élt a legtisztább szüzességben, mivel dugóhúzó alakú, szőrpamacsban végződő, porcos farokkal született és nőtt fel, végül is elvérzett. A disznófarok, amelyet női szem nem láthatott soha, a halálát okozta, amikor barátja, egy hentes, vállalta, hogy szívességből levágja a bárdjával. Jósé Arcadio Buendía azonban, a tizenkilenc évesek könnyedségével, sommásan elintézte a kérdést: – Azt se bánom, ha malacaink születnek, csak beszélni tudjanak. – Így hát meglett a fényes esküvő, volt zeneszó és tűzijáték három napon át.”

Az első idézet a Longobárd Névtelenként jegyzett A VI–VII. században élt itáliai krónikaíró

A Longobárd nép eredete című művéből, a második pedig García Márquez *Száz év magányából* való. A két szöveget pedig az teszi hasonlónvá egymáshoz, hogy képtelenségek sorozatából állítják elő a nem múltó emlékezetet. A longobárd krónikás és García Márquez ugyanabból a forrásból merített, amely mindig is a legjobban megragadta az emberi képzeletet, a hiedelmek és a mendemondák örök valóságából, amelyet Karl Gustav Jung kollektív tudattalannak nevez. Ez az archaikus igény a megismerésre még a történelem előtti korokból minden nép rendelkezésére áll, ezért jelenik meg az óegyiptomi, a görög-római, a keresztény, az ősi indián és a polinéziai mítoszokban egyaránt a holtából feltámadó isten alakja. Ezért van az, hogy az ember alapvetően irracionálisan közelít a világhoz, ha betegségében nem segít az orvos, hát elmegy a természetgyógyászhoz és a templomba, ha elveszítette a munkáját, hajlamos magukat messiásként feltüntető politikusok csalfa táborához csatlakozni.

Gabriel García Márquez írásművészetével a kollektív tudattalanra tapintott rá, mintegy a saját ösztönvilágából megidézve a régi krónikaírókat, majd azután a legnagyobb tudatossággal elhelyezve teremtett rendszerében a realitás elemeit. Ő tudta azt, hogy történetei már jóval a megszületése előtt léteztek a képzeletünkben és halála után is bennünk kavarnak majd. Nem mágikus realista – mágus volt.

Ballai László: Szeretettel üdvözlí: Tabák András

2000-ben jelent meg az első könyvem, egy kultúrfilozófiai esszé, az Európa Kiadónál. Az igazgató irodalmi színvonalú írásnak nevezte, a szerkesztő pedig szokatlannak tartotta, hogy előzőleg még nem publikáltam a novelláimat folyóiratokban. Literátus barátaim is furcsállták ezt. Jöttek is az ötletekkel, ide küldd el, oda add be a műveidet. Voltak, akik maguk vették kézbe az ügyemet és személyesen, saját ajánlásukkal postázták a kézirataimat. Csúpán egy, jelesnek mondott, laptól érkezett válasz: „nem rosszak ezek az írások, de valahogy nincsenek benne a fősodorban”.

Megérteni véltem a helyzetet. Minden periodikánál kialakult a törzsszerzői kör, új emberekre nincs szükség. Annak a kornak végképp leáldozott, amelyben olyan orgánnumok határozhatták meg az irodalmi mércét, mint a Nyugat – tisztán az esztétikum kívánalmait figyelembe véve. Ekkor javasolta valaki, hogy küldjem el a novelláimat Simor Andrásnak, az Ezredvég főszerkesztőjének. Miért ne? Azzal némi göggel előkerestem a „fősodros” folyóirattól visszajött négy írást és olvasatlanul beletettem a jeles költő nevére címzett borítékba. Legnagyobb meglepetésemre alig egy héten belül választ kaptam: „Beküldött novellái közül a *Szerelmet* és a *Gyilkost* választottam. További írásait várva, szeretettel üdvözlí: Tabák András.”

2001 decemberében érkezett e levél, és az Ezredvég 2002 februári számában megjelent a *Szerelem*, az a még 1990-ben írt novellám, amelyben megtaláltam a saját hangomat. Nagy pillanat ez egy író életében. Barátaim is érezték ezt, akik partit rendeztek a tiszteletemre, amelyen a

koccintások közben kézről kézre járt a folyóirat példánya. 2002 októberében közölték a *Gyilkost*. Ezt követően négyesével-hármasával küldtem a műveimet Tabák Andrásnak, akinek már az első levelében is jelzett öröme valódi volt, ám korántsem kritikátlan. Ami tetszett neki, azt nem habozott „kitűnőnek” vagy „nagyon szépnek” nevezni, de túl azon, hogy évekig nem jelentette meg minden hozzá juttatott művem, még tömör bírálataival is igyekezett nyesegetni irodalmi túlkapásaimat: „Írásai közül a *Leila álmai* nagyon tetszett, pompás kis novella. Az Esmeralda azonban nem sikerült. Vontatott, szétfolyó és rosszak a hangsúlyai – a szerkezetével van baj.” Vagy: „Szindbád-verse sajnos nem tetszett. (Egyikünknek sem.) Összehasonlíthatatlanul jobb volt a *Lacrimosa* és a *Don Juan* c. költeménye is.”

A szerkesztői szigor írói önszigort vált ki. Nem utolsó sorban Tabák Andrásnak köszönhetően ma már addig olvasom közlés előtt újra-meg újra a műveimet, amíg nem találok bennük hibát. Nem érdemes sietni, az örökkévalóság megvárja az embert. Az utóbbi években már többnyire ilyenforma válaszokat kaptam küldeményeimre: „A három novellát elolvastam, mindegyiket közölni fogjuk.” Mert Tabák András mindig válaszolt nekem, amikor pedig – betegsége okán – nem tehetett ezt, a feleségét kérte meg, hogy értesítsen telefonon.

Még 2000 tájékán úgy festett, hogy az *Elektra* című egyfelvonásos darabom hangjáték-változatát bemutatja a Magyar Rádió – azután politikai okokból leváltották a szerkesztőt, így a remény is kútba esett. Tíz évvel később arra gondoltam, hogy Tabák András mércéjével is megmérgettem a drámát. A következő választ kaptam: „Az egyfelvonásost nem közöljük. Kár érte, mert egy egészen ragyogó mai társadalmi szatíra lehetősége rejlett benne. De így, ezzel a befejezéssel csak egy közepes kabarétréfa lett belőle, ahhoz pedig túl sok az a kb. 10-11 flekk, ami a poént megelőzi. Jó lenne – akár egy időre félretéve – újra végiggondolnia, mert az említett 10-11 oldal nagyszerű lehetőségeket tartogat és igen jól megírt.”

Nem mondhatom, hogy különösebben örültem e véleménynek, de tüzetesen átnézve a szatírárt, igaznak találtam magam is, és csodálkoztam azon, hogy a rádió dramaturgia miért nem vette észre a hibát. Majd kétségbe estem. Hogyan nyúlhatnék hozzá dédelgetett ifjúkori darabomhoz, amellyel még a gimnáziumi osztályszínpadok vetélkedőjén arattam osztatlan diadalt? A homályba vesztett éjszaka megválaszolhatatlan kérdésére – mint már annyiszor – a reggel derűje felelt. Amint a zuhanyrózsából permeteztem magamra a vizet, már megszületett a megoldás – és akkor a tanácsot követve hónapokig felé sem néztem az *Elektrának*. Végül újjászületett.

„Az *Elektra* sokkal-sokkal jobb lett (bár az utolsó harmadából lehetne húzni), s így már feltétlenül közölhető – írta Tabák András. – De mi, sajnos, aligha fogjuk megtenni. Túl hosszú. Minden darabbal ez a gond. Igen nagy terjedelmet foglalnak el egy folyóiratban, és semmilyen tördelési technikával vagy trükkel sem csökkenthetőek. Kár.”

Soha nem találkoztam Tabák Andrásal. Levélben érintkezünk egymással – amelyet kézzel írtunk. Kapcsolatunk tisztán irodalmi kapcsolat volt, esztétikai kérdésekről cseréltünk eszmét, elküldtük egymásnak a könyveinket és az azon rendezvényekre szóló meghívókat, amelyeken személyesen is megismerkedhettünk volna. De hát attól ismerünk „személyesen” valakit, hogy kezét szorítunk vele és a szemébe pillantunk, majd a büféről, a fociról vagy a politikáról a kezdünk csevegni? Hiszen kevés emberrel osztottam meg olyan mélységig a gondolataimat, mint Tabák Andrásal. Sőt, vele csak olyasmiről értekeztem, ami engem e világon a legjobban érdekel, ami életben tart – az írás művészetéről. És amikor véleményt alkotott egy-egy alkotásomról, mi másra reagált volna, mint lelkem legbelsőbb rezdüléseire? Tette pedig ezt a legnagyobb

óvatossággal és tapintattal, sorait így zárva: „Szeretettel üdvözli: Tabák András”.

Huszonöt éve történt

Huszonöt évvel ezelőtt állították fel ismét Harry Hill Bandholtz amerikai tábornok szobrát a budapesti Szabadság téren.

Harry Hill Bandholtz, a katonai rendészet avatott szakértője, akit franciaországi háborús érdemeiért léptettek elő vezérőrnaggyá, 1919 augusztus 11-én érkezett Budapestre, mint az antant tábornoki misszió amerikai tagja. A testület fő feladata a Budapestet és Magyarországot jelentős részét a fegyverszüneti egyezmény megsértésével megszálló, terrorizáló és gátlástalanul kifosztó román seregek működésének mérséklése és távozásának felügyelete volt. A misszió a román parancsnokság budapesti tevékenységét lényegesen korlátozta, így a fővárosban nem állítottak fel román internálótáborot és nem végeztek ki embereket, ám ama megbízatásnak, amely az atrocitások megakadályozását írta elő számára már sokkal nehezebben tudott megfelelni, különösen vidéken. A román hadsereg ugyanis rendszeres és módszeres rekvirálást vezetett be önmaga fenntartására, valamint általában a proletárdiktatúra leverésével kapcsolatos erőfeszítései honorálására, sőt az ország korábbi megszállása során elszenvedett károk kompenzálására, dacára annak, hogy a háborúban, amelyben vereséget szenvedett, ő volt a támadó fél.

Megbízatásának Harry Hill Bandholtz a legnagyobb lelkiismeretességgel tett eleget, sőt küldetéséről részletes naplót vezetett, amely a magyar történelem egyik legsötétebb fejezetének hiteles dokumentuma. Augusztus 16-án Bandholtz javaslatára a misszió azt követelte Mardaescu tábornoktól, hogy azonnal szüntessék be bármilyen készlet vagy tulajdon rekvirálását vagy eltulajdonítását. Részletes információt követeltek arról, mi az, amit valóban azért vesznek igénybe, hogy ellássák a fővárosban állomásozó román katonákat. A bizottság egyidejűleg azt is követelte, hogy minden eltulajdonított értéket juttassanak vissza jogos tulajdonosához, mivel a rekvirálások nemcsak üzemeket és intézményeket, hanem magánszemélyeket is érintettek. Követelték azt is, hogy a román kormány legkésőbb augusztus 23-áig bezárólag szolgáltatson teljes listát valamennyi hadi-, vasúti- és mezőgazdasági anyagról, amelyet román erők tulajdonítottak el Magyarországon. A románok mindenbe belegyeztek, majd hitszegő módon zavartalanul folytatták a garázdálkodást. Bandholtznak nap-nap után gyarak géptermeiben, raktárakban és pályaudvarokon folytatott szemlék során kellett fellépnie ellenük. Fel is jegyezte a naplójába: „A románok, minden ígéretük és instrukciójuk ellenére, tovább folytatják Magyarországot és a magyarok nagyszabású fosztogatását.”

Bandholtz vezérőrnagy mindezen túl október 5-i bátor fellépésével nem múló hálára kötelezte személye iránt a magyar nemzetet. Jelentették neki, hogy Serbescu tábornok vezetésével 14 hatalmas teherszállító autóból álló kocsisor sorakozott fel a Múzeum körúton, a Nemzeti

Múzeum előtt. Noha október 1-én a misszió már közölte a megszállókkal, hogy tartsák távol magukat a műtárgyaktól, ők mégis hozzáfogtak az általuk román tulajdonnak ítélt értékek elrablásához. Bandholtz tábornok azonnal a múzeumhoz hajtatott. Az őt fegyveresen feltartóztatni kívánó román katonát lovaglóstórával félresöpörve benyomult az épületbe, ott, meglehetősen heves szóváltás után távozásra kényszerítette Serbescu tábornokot, a Nemzeti Múzeum kulcsait magához vette, s mivel a román főtsízt azzal fenyegetőzött, hogy reggel visszatér és erőszakkal elviszi a műtárgyakat, a múzeum valamennyi ajtaját lepecsételtette. Ámbár eljárását a tábornoki bizottság csak utólag hagyta jóvá, az esetet naplójában Bandholtz a saját szerepe teljes deheroizálásával, szinte jegyzőkönyvi szárazsággal írja le. Szinte, mert hozzáfűzi ezt a helyzetet és őt magát tökéletesen jellemző ironikus mondatot: „Mivel a románok és minden európai kedveli a gumibélyegzős eljárást, és mivel más nem állt rendelkezésünkre, egy amerikai postacenzúrázó bélyegzőt használtunk fel ehhez, amellyel bejelöltünk minden pecsétet.”

A Nemzeti Múzeum kincseit megmentő, és egész tevékenységével a magyarokat a románok banditizmusával szemben védelmező Bandholtz tábornok emlékművének ötlete nem hazánkban fogalmazódott meg. Az Egyesült Államok Nemzeti Levéltárában őrzött iratok szerint 1936. február elején Eugene Boross, magyar származású amerikai őrnagy javasolta, hogy állítsanak szobrot a vezérőrnagynak Budapesten. Ebből jelentős diplomáciai bonyodalmak származtak. Boross őrnagy kezdeményezése nagy magyarországi visszhangra talált, a szobor elkészítését közadományokból fedezték, felállítását hivatalosan is fontosnak tartották. Ámde a terv ellen a washingtoni román követség hevesen tiltakozott. Az amerikai diplomácia dilemma elé került, hiszen nem lehet megtiltani Magyarországnak, hogy szobrot emeljen egy amerikai tábornoknak, ugyanakkor figyelembe kell venni a szövetséges Románia tiltakozását is. (Megjegyzendő, hogy a „szövetséges” öt évvel később minden további nélkül csatlakozott a Szovjetunió elleni háborúhoz és ezzel hadiállapotba keveredett az Egyesült Államokkal is.) Nemcsak az ötletet magát, hanem a szobortervet is hevesen támadták. A szobor ugyanis Bandholtzot kezében lovaglóstórral örökítette volna meg, amely a románokat a kínos budapesti, Nemzeti Múzeum előtti afférra emlékeztette volna. Végül is Bandholtz bronzmása lovaglóstórárt hátratett kezében tartja. Szobrát augusztus 23-án leplezték le az ünneplő tömeg előtt a Szabadság téren.

Harry Hill Bandholtz vezérőrnagy szobra azonban nem sokáig hirdethette a magyar nemzet háláját Budapesten. 1949-ben felújítás címén eltávolították a Szabadság térről és egy szobortemetőben rakták le. 1985-ben átadták az Egyesült Államok Nagykövetségének, ekkor a nagykövetségi rezidencia kertjében került felállításra. A szobor 1989 júliusában, néhány nappal George Bush amerikai elnök látogatása előtt kerülhetett vissza eredeti helyére. Az amerikai követség katonai attaséja Bandholtz születésnapján minden évben megkoszorúzza az emlékművet.

Ballai László: Egy mítosz történeti háttere

A bolsevik és posztkommunista rendszerek vezetőinek lételeme, hogy szakadatlanul formálják és agresszíven közvetítsék ideológiájukat, nem csupán híveik szaporításának és ellenfeleik eltiprásának szándéka miatt, hanem azért is, hogy fenntartsák önazonosságukat – azaz a saját csalhatatlanságukba és nélkülözhetetlenségükbe vetett narcisztikus hitüket.

A parlamenti választási kampány címén még 2014. márciusában teleaggatták az országot a miniszterelnök – kissé fáradt, gunyoros, de azért a hatalomtól megmámorosodott – óriásfényképeivel, amelyek azután tovább szolgáltak a május 25-i európai uniós választások alkalmából is, majd június közepén immár nyíltan – az 50-es évek óta először – a személyi kultuszt építő plakátokkal cserélték fel őket. Ezeken a plakátokon Nagy Imre és mártírtársainak huszonöt évvel ezelőtti ravataláról készült fekete-fehér fotót lehetett látni, mint hátteret, amelyen egy óriási piros-fehér-zöld nyíl egyenesen a Műcsarnok lépcsőjén álló Orbán Viktorra mutatott.

Ez nem volt más, mint az orbánizmus regresszív mitológiájának vizuális közvetítése az ország legszélesebb nyilvánossága felé. Ennek értelmében Orbán Viktor a rendszerváltás meghatározó figurája, aki – a Hősök terén elmondott beszédével – elérte, hogy az orosz hadsereg kivonuljon az országból. Erről az ugródeszkáról ő tulajdonképpen 56 örökösévé is vált, 2010-es választási győzelmével, valamint „alkotmányozó” egypártrendszerének kiépítésével pedig egyenesen a rendszerváltás, egyszersmind az 56-os forradalom eredményeinek győzelemre vivője lett. Ezt az ideológiát Orbán már évek óta tákolgatja olyan megnyilvánulásaival, mint „mi a rendszerváltók”, „mi 56 örökösei”, vagy éppen „megmondtuk a hegynek, hogy menjen el, és a hegy elment”. Azoknak a számára azonban, akiknek mindez eddig nem volt egészen érthető, ezzel a szemléletes poszterrel foglalták egybe a párt üzenetét, azoknak a polgároknak pedig, akiknek netán kétségeik lennének az üzenet igazságtartalmát illetően, felmutatták a hatalom fenyegető öklét.

A június 16-i pártrendezvényen azután – amelyre az adófizetők pénzéből ily módon meghívták az egész országot – maga a vezér nem is jelent meg. A propagandagyűlésen Orbán Viktor szellemét a 25 évvel ezelőtti beszédének megfelelő részeinek kivetítésével idézték fel. Az alvezérek pedig a pártfegyelem követelményeinek tökéletesen megfelelően rögzítették ország-világ előtt az orbánizmus ideológiai alapvetését, ezáltal nem csupán a vezetőjük elvtelen megünneplésében, hanem egyenesen a kollektív emlékezet meghamisításában is bűnrészességet vállalva.

Mi történt valójában 1989. június 16-án? Nagy Imre és mártírtársai újratemetését a rendszerváltásra törő politikai szervezetek, az MDF és az SZDSZ kezdeményezték. Szervezetek, nem pártok, ezzel a kifejezéssel akkor még óvatosan kellett bánni, ezért születtek meg e furcsa elnevezések, mint Magyar Demokrata Fórum vagy Szabad Demokrata Szövetség. Mármost az eseményről a Fiala Demokrata Szövetség *egyik* akkori vezetője, Orbán Viktor sem akart lemaradni. Akkoriban a FIDESZ-ről két dolgot lehetett biztosan tudni Magyarországon, azt, hogy a liberális eszmék mellett kötelezte el magát, valamint, hogy tagjainak életkora maximum 30 év lehet. Az eseményen résztvevő felszólalók szigorúan megállapodtak abban, hogy csupán az 56-os mártírok méltatására szorítkoznak, az aktuálpolitikai témákat elkerülik. Ehhez az ígérethez mindenki tartotta magát az utolsó felszólalóig, aki Orbán Viktor volt.

Ő először is nem a saját pártja – vagyis inkább társasága –, hanem a „magyar ifjúság” képviselőjében lépett a mikrofonhoz. A nevünkben pedig – merthogy e sorok szerzője, az

esemény szemtanúja Orbán Viktorral egy esztendőben született – arra vetemedett, hogy felrúgja a konszenzust és aktuálpolitikai húrokat megpendítve követelje a szovjet csapatok kivonását Magyarországról. Beszédét pedig azzal zárta: „Szervusz, Imre bácsi.”

A szovjet csapatok kivonásának kérdése pedig már el volt döntve. És azt nem Orbán Viktor alcsúti diák döntötte el, hanem Mihail Gorbacsov, az SZKP KB főtitkára, aki a „glasznosztira” (nyilvánosságra) és a „peresztrojkára” (átépítésre) alapozott politikájával lebontotta a szovjet birodalmat. Horn Gyula magyar külügyminiszter már május óta tárgyalta a teljes csapatkivonás ütemezéséről. Meg is kérdezték tőle, hogy ki ez a fiatalember, és miért kiabál a Hősök terén? Horn sem értette, hogyan kerülhetett bele ilyenén követelés egy gyászbeszédbe, de lavírozó készségével sikerült elkerülnie, hogy súlyos diplomáciai incidens kerekedjen ki az ügyből. A „Szervusz, Imre bácsival” pedig Orbán a tisztelet és erkölcs szabályainak áthágásával az egész ország nyilvánossága előtt vérig sértette a Nagy Imrét gyászoló családot, hiszen ennek a legénynek semmilyen személyes kapcsolata nem volt a mártír miniszterelnökkel – hogy is lehetett volna, amikor kivégzése után öt esztendővel született.

Orbán 25 évvel ezelőtti fellépéséből a magyar ifjúság józanul gondolkodó tagjai azt vonhatták le, hogy az illető nem szalonképes, hiszen még egy temetésen sem tud tisztességesen viselkedni, valamint egyéni ambícióit gátlástalanul a közösség érdekei fölé helyezi, végül pedig nem ismeri az adott szó szentségét – mindezek következtében teljesen alkalmatlan a politikai pályára.

2014. július 2.

2014. július 2-án a labdarúgó világbajnokságon az Amerikai Egyesült Államok és Belgium válogatottja került szembe egymással. Ez volt a torna egyik legjobb mérkőzése. A belgák húsztól helyzet után sem tudtak a kapuba találni, az elszántan védekező amerikaiaknak pedig még szép ellentámadásokra is futotta az erejükből. Hanem a mérkőzés közepén – míg a csapatok ádáz harcot vívtak egymással a pálya gyepén a nyolc közé való továbbjutásért – az oldalvonalnál az amerikai és a belga szövetségi kapitány, Jürgen Klinsmann és Marc Wilmots barátságos szóváltás után szeretettel megölelte, majd az ölelésből kibontakozva vidáman meglapogatta egymást. Öröm volt e sportszerű jelenetet látni.

Aznap éjjel sokan azt álmodták szerte a Kárpát-medencében, hogy Jürgen Klinsmann a magyar miniszterelnök és Marc Wilmots az ellenzék vezére, akik egymást keresztező politikai érdekeik dacára szeretik és tisztelik egymást, és a választási küzdelmek alatt is a legszigorúbban ügyelnek a fair play betartására...

Délibáb

Baljós óra

Egy növekvő diktatúrában hátborzongató előérzetet kelt az olvasóban Gabriel García Márquez *Baljós óra* című regénye, amelyben leírja, mint intézkedik egy nevesincs személy a nép érdekében:

„Az előjáró megvárta, amíg az utolsó házat is felállították. Húsz óra alatt egy új utcát építettek, széleset és simát, amely a temető falánál ért véget. Az előjáró a tulajdonosokkal vállvetve dolgozott, segített elhelyezni a bútorokat, s aztán kifulladásra bement a legközelebbi konyhába. A leves a földön egy kövekből hevenyészett tűzhelyen főtt. Levette az agyagfazék fedőjét, s beleszagolt a gőzbe. A tűzhely túloldaláról egy szikár, jámbor, nagy szemű asszony figyelte csendben.

– Ebédidő van – mondta az előjáró.

Az asszony nem felelt. Az előjáró kínálás nélkül kitöltött magának egy tányér levest. Ekkor az asszony a szobába ment valami ülőalkalmatosságot keresni, s odatette az asztalhoz, hogy az előjáró leüljön. Miközben a levest ette, tisztelettel vegyes borzongással nézett ki az udvarra. Tegnap még kopár volt ott minden. Most meg száradó ruhák lógnak, és két disznó hempereg a sárban.

– Vethetnek is – mondta.

Az asszony fel sem emelte a fejét, úgy felelte: – Megeszik a disznók. – Aztán ugyanabba a tányérba, amiből az előjáró a levest ette, kített egy darab főtt húst, két szelet jukkát meg egy fél zöld banánt, s odavitte az asztalhoz.

Látni való, hogy vendégszeretét a tőle telhető legnagyobb közönnyel palástolta. Az előjáró mosolygott, s szemével az asszony tekintetét kereste.

– Jut mindenkinek – mondta.

– Isten adja, hogy feküdj meg a gyomrát – mondta az asszony rá se nézve.

Az előjáró elengedte a füle mellett a rossz kívánságot. Csak az evéssel törődött, nem érdekelte a nyakán végigpatakzó izzadság sem. Mikor végzett vele, az asszony elvette az üres tányért, de még mindig nem nézett rá.

– Meddig folytatják ezt így? – kérdezte az előjáró.

Az asszony békés arckifejezése nem változott, így mondta.

– Amíg fel nem támasztják a halottainkat, akiket megöltek.

– Most más a helyzet – magyarázta az előjáró. – Az új kormány szívéen viseli az állampolgárok jólétét. Maguk viszont...

Az asszony félbeszakította.

– Csöbörből vödörbe...

– Huszonnégy óra alatt felépült városnegyed, olyat, mint ez itt, azelőtt nem is láttak - bizonygatta az elöljáró. – Azon igyekszünk, hogy tisztességes helyet csináljunk a falunkból.

Az asszony leszedte a tiszta ruhát a drótról, s bevitte a szobába. Az elöljáró a tekintetével követte, míg csak meg nem hallotta a választ.

– Tisztességes falu volt ez, amíg maguk ide nem jöttek.

Nem várta meg a kávé. – Hálátlanok – mondta. – Ingyen adunk nekik földet, és még panaszkodnak. – Az asszony nem vágott vissza. De amikor az elöljáró kifelé menet áthaladt a konyhán, az asszony a tűzhely fölé hajolva ezt mondta:

– Itt még rosszabb lesz. Még többször fognak magukra gondolni, hogy itt vannak a halottak az udvar végében.”

García Márques megvilágítja a népért való önkény természetét:

„César Montéro borotvátlanul és ugyanabban a ruhában, amelyben a múlt kedden elment hazulról, feküdt az ágyon. Még a szemét sem mozdította, amikor az elöljáró hangját meghallotta: – Most, hogy Istennel elrendezted a számládat – mondta emez –, úgy van rendjén, hogy velem is elrendezd. Széket hozott az ágy mellé, s lovaglólülésben ráült, úgy, hogy a melle került a fonott széktámla felé. César Montéro a tetőgerendákra összpontosította a figyelmét. Nem látszott gondterheltnak, bár a szája szögletében ott voltak az önmagával folytatott hosszú alkudozás nyomai. – Neked meg nekem nem lenne szabad kerülgetni a forró kását – hallotta az elöljáró hangját. – Holnap elmész. Ha szerencséd van, két vagy három hónapon belül jön egy nyomozó. A mi feladatunk, hogy tájékoztassuk. A következő heti hajóval már úgy megy vissza, hogy meg lesz róla győződve, hogy csupán ostobaságot követtél el.

Szünetet tartott, de César Montero továbbra is rendíthetetlen maradt.

– Aztán meg a bíróságok és az ügyvédek legalább húszezer pesót szednek el tőled. Vagy még többet, ha az a nyomozó a fejébe veszi, hogy elmondja nekik, hogy milliomos vagy.

César Montero az elöljáró felé fordította a fejét. Szinte észrevétlen mozdulat volt, s mégis belenyikordultak az ágy rugói.

– Szóval – folytatta az elöljáró a lelki tanácsadó hangján –, a sok hercehurca, meg aktatologatás végén, ha minden jól megy, két évet sóznak rád.

Érezte, hogy a csizmaorrától kezdve végigmérik. Mikor César Montero tekintete a szeme magasságáig jutott el, még nem fejezte be a beszédet. De a hangja megváltozott.

– Mindent nekem köszönhetsz, amid csak van – mondta. – Parancs volt rá, hogy végezzünk veled. Parancs volt rá, hogy gyilkoljunk meg valami eldugott helyen, az állataidat pedig kobozzuk el, hogy a kormány tudja mivel fedezni megyeszerte a választások hatalmas költségeit. Te tudod, hogy más elöljárók más községekben így is tettek. Itt viszont nem engedelmestünk a parancsnak.

Ebben a pillanatban észlelte az első jelét, hogy César Montero gondolkodik. Szétvetette a

lábát. Karjával a szék támlájára támaszkodva felelt a másik által ki se mondott vádra:

– Abból, amit az életedért fizettél, egyetlen centavo sem jutott nekem – mondta. – Minden a választások szervezésére ment el. Most az új kormány úgy döntött, hogy éljen békében és biztonságban mindenki, én meg a fizetésemmel kínlódom, miközben téged felvet a pénz. Jó üzletet csináltál.

César Montero nekikezdett a feltápaszkodás fárasztó műveletének. Mikor ott állt előtte, az előjáró lelki szemeivel önmagát látta, aprócska volt és jelentéktelen avval a hatalmas, vadállati erejű emberrel szemben. Szinte süttött a szeme, ahogy a tekintetével követte az ablakig. – Életed legjobb üzletét – morogta.

Az ablak a folyóra nézett. César Montero nem ismerte fel. Mintha egy idegen faluban volna, s egy tovatűnő folyót látna maga előtt. – Segíteni próbálok neked – hallotta a háta mögül.”

García Márques pontosan ismerteti az zsarnoki rendszerek játszmáit:

„Az előjáró széket tolt az üzlet hátsó falához, és fellépett rá, hogy levegye a feliratot.

– Itt egyedül a kormánynak van joga megtiltani valamit – mondta. – Demokráciában élünk.

A fodrász folytatta a munkáját. – Senki sem tilthatja meg az embereknek, hogy kimondják a gondolataikat – folytatta az előjáró, és széttépte a feliratot. A papírdarabokat a szemétkosárba dobta, és a toalettasztalhoz ment, hogy megmossa a kezét.

– Látod, Guardiola – bölcsekedett Arcadio bíró –, az a te bajod, hogy olyan lassan vált az eszed kereke.

Az előjáró a fodrászt fürkészte a tükörben, és úgy találta, hogy teljesen a munkájába merült. De csak nem vette le róla szemét akkor sem, amikor a kezét törölgette.

– A különbség az azelőtt és a most között az, hogy régen a politikusok parancsoltak, most pedig a kormány parancsol.

– Hallottad, Guardiola – mondta Arcadio bíró beszappanozott arccal.

– Hát persze – mondta a fodrász.

Amint kiléptek, az előjáró a hivatal felé tuszkolta a bírót. A makacsul szemerkélő esőben az utcák olyanok voltak, mintha csillogó szappannal lettek volna kikövezve.

– Mindig gondoltam, hogy ez egy összeesküvő-fészek – mondta az előjáró.

– Jártatják a szájukat – mondta Arcadio bíró de egyebet nem tesznek.

– Nekem éppen az szúr szemet – felelte az előjáró –, hogy túlságosan is jámbornak látszanak.

– Az emberiség történelme során – nyilatkoztatta ki a bíró – egyetlen összeesküvő fodrász sem akadt. Viszont egyetlen olyan szabó se akadt, aki ne lett volna az.

Nem engedte el Arcadio bíró karját, amíg le nem ültette a forgószékbe. A titkár ásítva, egy gépelt papírlappal a kezében lépett be a hivatalba. – Helyes – mondta neki az előjáró –, lássunk munkához. – Hátrtolta a sapkáját, és elvette a papírlapot.

– Mi ez?

– A bírónak készült – mondta a titkár. – Azoknak a személyeknek a névsora, akikről nem tettek ki falragaszt.

Az elöljáró zavart arckifejezéssel bámult Arcadio bíróra.

– Az áldóját! - kiáltott fel. – Szóval maga is ezzel a marhasággal foglalkozik.

– Olyan ez, mintha bűnügyi regényt olvasna az ember – mentegetőzött a bíró.

Az elöljáró elolvasta a névsort.

– Jó kis lista ez – magyarázta a titkár a falragaszok szerzője nyilván ezek közül való. Hát nem logikus?

Arcadio bíró elvette a papírt az elöljárótól. – Olyan buta, mint a segg – mondta az elöljáróhoz fordulva. Aztán a titkárhoz intézte a szavait. – Ha én falragaszokat teszek ki, az az első dolgom, hogy a saját házamra ragasszak egyet, hogy minden gyanút eltereljek magamról. – És megkérdezte az elöljárót:

– Maga nem így gondolja, hadnagy úr?

– Rájött az emberekre a bolondóra – mondta az elöljáró –, s csak ők tudják, hogy s mint csinálják. Semmi okunk rá, hogy gyötörjük magunkat miatta.

Arcadio bíró széttépte a papírt, gombócot gyúrt belőle, és kihajította az udvarra:

– Persze hogy nincs.

Az elöljáró már a válasz előtt megfélekedett a szóváltásról. Tenyerével az íróasztalra támaszkodott, és azt mondta:

– Szóval a következő kalamajkának szeretném, ha utánanézne ezekben a könyvekben: az áradások miatt az alsóvárosiak áthordták a házukat a temető mögötti telekre, amelyek az én tulajdonomban vannak. Mi a teendőm ebben az ügyben?

Arcadio bíró elmosolyodott.

– Ezért nem kellett volna a hivatalba jönnünk – mondta. – Ez a legegyszerűbb dolog a világon: a község a bérlőknek adja a telkeket, s kártalanítást fizet annak, aki bizonyítja, hogy jogosult rá.

– Megvannak az irataim – mondta az elöljáró.

– Akkor nincs egyéb teendő, mint a szakértők kinevezése, hogy becsüljék fel az értékét – mondta a bíró. – A község fizet.

– Ki nevezi ki őket?

– Maga is kinevezheti.

Az elöljáró az ajtó felé indult, s közben megigazította a revolvertáskáját. Arcadio bíró elnézte a távolodó elöljárót, és közben arra gondolt, hogy az élet nem más, mint olyan lehetőségek végeláthatatlan sora, hogy a felszínen maradjon az ember.

– Nem kell idegeskedni egy ilyen egyszerű dolog miatt – mosolyodott el.

– Nem vagyok ideges – mondta komolyan az elöljáró – de azért mégiscsak bonyodalmas ez.

– Persze, először is a biztost kell kineveznie – szólt közbe a titkár.

Az elöljáró a bíróhoz fordult.

– Tényleg?

– Ostromállapotban ez nem feltétlenül szükséges – mondta a bíró – persze, a maga helyzete sokkal tisztább lenne, ha az ügylet lebonyolításába egy biztos is bekapcsolódna, mivel véletlenül maga a szóban forgó telkek tulajdonosa.

– Akkor ki kell nevezni – mondta az elöljáró.”

García Márquez kíméletlen élességgel világít rá arra, hogy a korlátlan hatalom emberei attól a legveszedelmesebbek, hogy maguk is félnek:

„Az elöljáró zseblámpájának a fénye hirtelen vetődött rájuk, amint a fal mellett guggoltak, és a fegyverüket próbálták óvni az esőcseppektől, amelyek sörétként kopogtak a cipőjükön. Akkor ismertek rá, amikor eloltotta a lámpát, és bement az eresz alá. Gyakorlótéri esőköpenyt viselt, a vállszíján golyószóró lógott. Egy rendőr volt vele. Megnézte az óráját, amelyet a jobb karján hordott, aztán kiadta a rendőrnek a parancsot:

– Menjen a laktanyába, és nézze meg, mi a helyzet az ennivalóval.

Ugyanilyen határozottan adott volna ki egy háborús parancsot is. A rendőr eltűnt az esőben. Ekkor az elöljáró leült a földre az újoncok mellé.

– Volt valami rumli? – kérdezte.

– Semmi – felelte a fodrász.

A másik cigarettával kínálta az elöljárót, mielőtt meggyújtotta volna a magáét. Az elöljáró visszautasította.

– Meddig tart itt bennünket, hadnagy úr?

– Nem tudom – mondta az elöljáró. – Ma addig, amíg a kijárási tilalom tart. Hogy holnap mi lesz, majd meglátjuk.

– Öt óráig! – kiáltott fel a fodrász.

– A mindenit! – mondta a másik. – És én reggel négy óta talpon vagyok.

Kutyafalka jött feléjük az eső surrogásán át. Az elöljáró megvárta, amíg elmúlt a lárma, s egyetlen ugatást lehetett csak hallani. Odafordult az elszontyolodott újonchoz.

– Nekem mondja, aki fél életemet ebben a rumliban töltöm – mondta. – Majd fölbukok az álmoságtól.

– És mindezt semmiért – mondta a fodrász. – Se füle, se farka az egésznek. Olyan asszonydolognak látszik.

– Én is ugyanezt kezdem hinni – sóhajtott fel az elöljáró.

A rendőr visszajött, és jelentette, hogy az ételosztással megvárják, hogy elálljon az eső. Aztán

áttért az üzenet második részére: a laktanyában az előljárót egy nő várja, akit elkaptak, mert nem volt kijárási engedélye.

Kasszandra volt. A tábori széken aludt, viaszosvászon köpenybe burkolózva: a szobába csak az erkélyről világított be egy bánatos villanykörte. Az előljáró a hüvelykujjával és mutatóujjával összecsapott a nő orrát. Kasszandra panaszosan felnyögött, megrázkódott, mintha a reménytelenség kapujában lenne, aztán kinyitotta a szemét.

– Álmodtam – mondta.

Az előljáró felgyújtotta a szobában a villanyt. A nő a kezével eltakarta a szemét, és morogva nyújtózkodott; a férfi egy pillanatig valósággal szenvedett az ezüstszerű körme meg a kiborotvált hónalja láttán.

– Átejtettél – mondta. – Tizenegy óta itt vagyok.

– Arra számítottam, hogy a szobámban talállak – mentegetőzött az előljáró.

– Nem volt kijárási engedélyem.

Két estével ezelőtt még bronzvörös haja most ezüstszerű volt. – Megfeledkeztem róla – mosolyodott el az előljáró, aztán felakasztotta az esőköpenyét, és leült a nő mellé egy székre. – Remélem, nem hitték azt, hogy te rakod ki azokat a papírfecniket. – A nő ismét visszanyerte könnyed modorát.

– Bárcsak úgy lett volna – vágta rá. – Imádom a felkavart szenvedélyeket.

Az előljáró hirtelen úgy érezte, mintha egy ismeretlen szobába került volna. Az ujjperceit ropogtatva és védtelen arckifejezéssel mormolta: – Szükségem van rád, tégy nekem egy szívességet. – A nő fürkészve nézte.

– Magunk közt szólva – folytatta az előljáró –, szeretném, ha kártyát vetnél, hátha megtudjuk, ki csinálja ezt a rumlit.

A nő elfordította az arcát. – Értem – mondta rövid csend után. Az előljáró rábeszélően folytatta:

– Értetek teszem, főleg tiértetek.

A nő bólintott.

– Már megtettem – mondta.

Az előljáró képtelen volt leplezni a szorongását. – Valami nagyon furcsa jött ki – folytatta Kasszandra szándékosan idegborzoló hangon. – A jegyek annyira nyilvánvalóak voltak, hogy félelem fogott el, amikor ott láttam az asztalon a kivetett kártyát. – Még a légzése is kiszámítottan hatásvadászó volt.

– Ki az?

– Az egész falu és senki. [...]

...az előljáró ismét magára maradt az emlékeivel. Nem is erőlködött, hogy elaludjék. Éberén virrasztóit fényes nappal ebben a faluban, amelyben mint valami mocsárban, megrekedt, és amely még sok-sok évvel azután is kiismerhetetlen és idegen maradt számára, hogy magára vállalta a sorsa irányítását. Azon a reggelen, amikor titokban partra szállt egy spárgával átkötött öreg

kartonbőrönddel és azzal a paranccsal, hogy bármi áron legyűrje a falut, ő érzett félelmet. Egyetlen fogódzója egy levél volt, amely a kormány egy kétes hírű hívének szólt, akire másnap egy rizsraktár kapujában akadt rá, amint ott üldögélt alsónadrágban. Az ő útmutatásával és az ő cinkosainak, három könyörtelen bérgyilkosnak a részvételével teljesítette a feladatot. De ezen a délutánon – bár nem is sejtette, hogy az idő láthatatlan pókhálót fon köréje, ha csak egy pillanatra képes lett volna tisztán látni, tüstént feltette volna magának a kérdést, vajon ki kit gyűrt le.”

García Márquez tökéletes lélektani elemzéssel szolgál arról, hogy a diktatúrák működtetői félelmeik legyűrésére mint hajszoják a narcisztikus hatalommámort:

„A tér sarkán valaki, aki úgy ment, mintha nagy farkat vonszolna maga után, mondott neki valamit, de ő nem értette meg. Csak kisvártatva kapcsolt az agya. Homályosan felfogta, hogy történt valami, és a laktanya felé vette az útját. Ügyet se vetve a kapunál összeverődött embercsoportokra, nagy ugrásokkal vette a lépcsőket fölfelé. Egy rendőr jött elé. Átadott neki egy papírlapot, s az előljáró szinte csak rápillantott, és máris tudta, miről van szó.

– A kakasarénában osztogatta – mondta a rendőr.

Az előljáró végigszárguldott a folyosón. Kinyitotta az első cellát, s kezét a reteszen tartva addig fürkészte a félhomályt, amíg megpillantotta a rabot; egy húsz év körüli, vékony arcú, sárgás bőrű, himlőhelyes fiú volt. Baseball-sapkát és domború szemüveget viselt.

– Hogy hívnak?

– Pépének.

– Milyen Pépének?

– Pepe Amadornak.

Az előljáró fürkészve nézte egy pillanattig, és az emlékezetében kutatott. A fiú egy betonpadkán ült, ami a foglyok ágya volt. Nyugodtnak látszott. Levette a szemüvegét, megtörölte az inge aljában, és hunyorogva nézett az előljáróra.

– Hol találkoztunk mi már? – kérdezte az előljáró.

– Itt – mondta Pepe Amador.

Az előljáró nem lépett beljebb a cellába. Csak nézte elgondolkodva a foglyot, aztán lassan bezárta az ajtót.

– Na hát, Pepe – mondta –, azt hiszem, nem úszód meg szárazon.

Betolta a reteszt, zsebre tette a kulcsot, és bement a szobába, hogy elolvassa és aztán többször újraolvassa a titkos röpiratot. Leült a nyitott erkély elé, a szúnyogokat csapkodta, s közben a kihalt utcákon kigyulladtak a fények. Ismerte ezt az alkonyi békét. Régen egy ilyen alkonyba nyúló délutánon történt, hogy teljes mélységében átérezte a hatalom nyújtotta gyönyörűséget.

– Szóval ismét előkerültek – mondta magának hangosan.

Előkerültek. Mint régen, most is a papír mindkét oldalára nyomták a szöveget sokszorosító géppel, s bárhol és bármikor fel lehetett volna ismerni őket arról a meghatározhatatlan jelről, amelyet az illegalitás miatti szorongás hagyott rajtuk.

Az előjáró hosszan elgondolkodott a sötétben, összehajtogatta, majd ismét szétteregette a papírlapot, mielőtt döntésre jutott volna. Végül a zsebébe tette, s a tapintásáról felismerte a cella kulcsait.

– Rovira – szólta ki.

A rendőr, az előjáró bizalmi embere, előbukkant a sötétségből. Az előjáró odaadta neki a kulcsokat.

– Vedd kezelésbe azt a fiút – mondta. – Igyekezz rávenni, hogy adja meg azoknak a nevét, akik a titkos propagandaanyagot eljuttatják a faluba. Ha nem sikerül szép szóval – szögezte le –, légy rajta, hogy bármilyen módon, de elmondja.

A rendőr emlékeztette rá, hogy aznap éjjel őrzőbe kell mennie.

– Felejtsd el – mondta az előjáró. – Amíg új parancsot nem kapsz, ne foglalkozz semmi egyébvel. És még valamit – tette hozzá, mintha egy sugallatnak engedelmeskedne. – Küldd el ezeket az embereket, akik az udvaron vannak. Ma este nem lesz őrző.

A páncélozott irodába hívta a három rendőrt, akik ahogy meghagyta nekik, tétlenül lézengtek a laktanyában. Fölvétette velük az egyenruhájukat, amelyeket elzárva tartott a szekrényben. Mialatt a rendőrök öltözködtek, az előjáró összeszedte az asztalról a vaktöltényeket, amelyeket előző este osztogattak szét az őrzőbe indulóknak, és kivett a páncélszekrényből egy marék éleket.

– Ma éjjel ti végzitek az őrzőt – mondta nekik, s közben megvizsgálta a puskákat, hogy a legjobbakat adja oda nekik. – Csak az a feladatotok, hogy az emberek észrevegyék, hogy ti vagytok az utcán. – Amikor már mindegyik megkapta a fegyverét, az előjáró átnyújtotta nekik a muníciót. Megállt előttük.

– De egy dolgot jól véssetek az eszetekbe – figyelmeztette őket. – Az elsőt, aki valami ostobaságot csinál, az udvar falánál fogom agyonlővetni – mondta, s várta a hatást, de hiába. – Megértettétek? [...]

– Kísértetfalu ez – mondta Arcadio bíró.

– Maguk akarták így – mondta a fodrász. – Azelőtt hétfő reggel ilyenkor legalább öt hajvágásom volt már. Ma pedig maga az első, akiért köszönetét mondhatok Istennek.

Arcadio bíró kinyitotta a szemét, és egy pillanatra elnézte a folyót a tükörben. – Maguk – ismételte. És megkérdezte:

– Kik vagyunk mi?

– Maguk ... – habozott a fodrász. – Mielőtt maguk idejöttek, ez egy szar falu volt, olyan mint a többi, de most a legrosszabb az összes közt.

– Azért mondasz nekem ilyen dolgokat – felelte a bíró –, mert tudod, hogy semmi közöm hozzájuk. El mernéd mondani ugyanezt – kérdezte minden támadó él nélkül – magának a hadnagynak is?

A fodrász elismerte, hogy nem.

– Maga nem tudja – mondta –, mit jelent minden reggel azzal a biztos tudattal felkelni, hogy megölnék, s aztán tíz év telik el anélkül, hogy megölnének. [...]

Odabenn néma csend volt. Az elöljáró nem is tudta, mi történt, amíg félre nem tolt a rendőröket, akik a cella bejáratánál álltak, s meg nem pillantotta Pepe Amadort. Összegörnyedve, kezével a combja közt hevert a padlón. Sápadt volt, de vérnyomokat nem lehetett látni.

Miután meggyőződött róla, hogy seb nincs rajta, az elöljáró hanyatt fektette a holttestet, az ingét a nadrágjába gyűrte, és begombolta a sliccet. Végül bekapcsolta a derékszíját.

Mire kiegyenesedett, visszatért a magabiztossága, de ahogy a rendőrökkel szembefordult, az arckifejezése már a rátörő fáradtságról tanúskodott.

– Ki volt ez?

– Mindnyájan – mondta a szőke óriás. – Szökni akart.

Az elöljáró elgondolkozva nézett rá, s néhány másodpercig úgy látszott, nincs is már mondanivalója. – Ezt a mesét már nem veszi be senki – mondta. Előrenyújtott kézzel odalépett a szőke óriáshoz.

– Add ide a revolveredet.

A rendőr lecsatolta, és átadta a derékszíját. Az elöljáró egy-egy golyót tett a két kilőtt töltényhüvely helyébe, a hüvelyeket zsebre vágta a revolvert pedig odaadta egy másik rendőrnek. A szőke óriás, akiből közletről nézve gyermeki szelídség sugárzott, engedelmesen tűrte, hogy a szomszéd cellába vezessék. Ott teljesen levetkőzött, s a ruháját odaadta az elöljárónak. Sietség nélkül folyt le az egész, mindenki tudta a dolgát, mint valami szertartáson. Végül maga az elöljáró zárta be a halott celláját, s kiment az udvari erkélyre. [...]

Ángel atya megállt, amint meglátta a lépcső tetején megjelenő elöljárót. Giraldo doktor rövid, kikeményített fehér köpenyben, táskával a kezében két lépcsővel lejjebb állt. Elővillantak hegyes fogai.

– Csalódott vagyok, hadnagy úr – mondta jókedvűen. – Egész délután vártam, hogy elhívat boncolni.

Ángel atya tiszta, szelíd szemét az orvosra függesztette, majd az elöljáró felé fordult. Az elöljáró is mosolygott.

– Nincs boncolás – mondta –, mivel nincs halott.

– Látni szeretnénk Pepe Amadort – mondta a plébános.

A karabély csövét a föld felé tartva az elöljáró továbbra is az orvoshoz beszélt. – Én is szeretném – mondta. – De nincs mit tenni. – S abbahagyta a mosolygást, ahogy kimondta:

– Megszökött.

Ángel atya feljebb lépett egy fokkal. Az elöljáró rászégezte a karabélyt. – Maradjon nyugton, atyám – figyelmeztette. Az orvos is feljebb lépett egy fokkal.

– Figyeljen rám, hadnagy úr – mondta még mindig mosolyogva –, ebben a faluban nem lehet titkot tartani. Délután négy óta mindenki tudja, hogy ugyanazt művelték ezzel a fiúval, mint amit don Sabas csinált az eladott szamarakkal.

– Megszökött – ismételte az elöljáró.

Mivel az orvost tartotta szemmel, alig volt rá ideje, hogy védekező állásba helyezkedjék, amikor Ángel atya feltartott kézzel egyszerre két lépcsőfokkal lépett feljebb.

Az előljáró a tenyere élének egy kurta ütésével kibiztosította a fegyvert, és szétterpesztett lábát megvetette a földön.

– Állj! – kiáltotta.

Az orvos a reverenda ujjánál fogva megragadta a papot. Ángel atya köhögni kezdett.

– Játsszunk nyílt lapokkal, hadnagy úr – mondta az orvos. Hosszú idő óta először csengett keményen a hangja. – Meg kell csinálnom ezt a boncolást. Most fényt derítünk azokra a titokzatos szívrohamokra, amelyek ebben a börtönben érik a foglyokat.

– Doktor – mondta az előljáró – ha elmozdul onnan, ahol van, tüzelek – s alig észrevehetően a plébánosra pillantott. – És magára is, atyám.

Mindhárman mozdulatlanul álltak.

– Egyébként – folytatta az előljáró a pap felé fordulva magának örülnie kell, atyám: ez a fiú tette ki a falragaszokat.

– Az Isten szerelmére – szólalt meg Ángel atya.

A görcsös köhögés megakadályozta a folytatásban. Az előljáró megvárta, amíg elmúlik a roham.

– Van egy ötletem – mondta ekkor számolni fogok. Amikor háromhoz érek, behunyt szemmel tüzet nyitok az ajtóra. Vegyék tudomásul most és mindörökre – címezte a figyelmeztetést egyenesen az orvosnak hogy vége a tréfának. Hadban állunk, doktor úr.

Ángel atyát a ruhaujjánál fogva vonszolta el Giraldo doktor. Elindult lefelé, de nem fordított hátat az előljárónak, majd hirtelen hangos nevetésre fakadt.

– Ezt már szeretem, tábornok úr – mondta. – Most már tényleg kezdjük megérteni egymást.

– Egy – számolt az előljáró.

A következő számot nem hallották. Amikor a laktanya sarkánál elváltak, Ángel atya teljesen összeomlott, s el kellett fordítania a fejét, mert nedves volt a szeme. Giraldo doktor még mindig mosolygott, s megveregette a pap vállát. – Ne csodálkozzék, atyám – mondta neki. – Ez is az élethez tartozik.”

A pátriárka alkonya

Azoknak, akik diktatúrában élnek – de azoknak is, akik közülük önfeledten éljenzik és kiszolgálják

a „karizmatikus” vezető – minden ébredése, minden órája, minden perce baljóslatú. Abban a társadalomban ugyanis, amelyben megszűnt a politikai osztály feletti többségi ellenőrzés – egyszersmind a törvényekkel együtt megszűntek az emberi együttélés íratlan szabályai is –, minden megtörténhet. Gabriel García Márquez *A pátriárka alkonya* című regénye a diktátor halálából kiindulva ábrázolja zsarnokság mindennapjait, ugyanis olyan pillanat ez, amelyben mindenki számára felnagyítódnak a múltbeli események, a pribékeknek és áldozataiknak egyaránt.

Az ideológia a totalitárius rendszerek hamis mítoszainak szövedéke, amelyet erőszakos propaganda útján terjesztenek. Voltaképpen a tudományos racionalizmus korát irracionális üzenetekkel töltik meg, hogy összezavarják a józan gondolkodást, azt célozva, hogy az értelmes, normakövető emberek nem csekély része is elfogadja az elfogadhatatlan regressziót: „Amikor másodszor találtak rá keselyűszaggatta testére, ugyanabban az irodában, ugyanabban a ruhában és ugyanabban a testhelyzetben, egyikünk sem volt elég idő, hogy emlékezhetett volna, miképpen volt először, de azt tudtuk: halálának egyetlen bizonyossága sem végérvényű, mert az igazság mögött mindig van még egy igazság – írja García Márquez. – [...] Ruhájával ellentétben, krónikásainak leírásai meghaladták a méreteit: a hivatalos óvodai tanszövegek szálfatermetű pátriárkának írták le, aki soha nem megy el hazulról, mert nem fér ki az ajtón, aki él-hal a gyermekekért és a fecskékért, aki ismeri némely állatok nyelvét, akinek hatalma van a természet terveit megelőzni és a pusztá tekintetből olvasni ki a gondolatot, és ismeri a csodasót, amitől begyógyulnak a leprások fekélyei, és újra járnak a bénák. Származásának legcsekélyebb nyoma is töröltetett ugyan e szövegekből, de azt, hogy pusztai sarj, mégis sejteni lehetett féktelen hatalomvágyából, kormányzásának természetéből, búskomor viselkedéséből és abból az elképesztő gonoszszívűségből, ahogyan eladta a tengert egy idegen hatalomnak, és bennünket arra kárhoztatott, hogy itt éljünk, szemben e parttalan, sivár, holdbéli porsivataggal, amelynek a semmire boruló, üres naplementéit fájdalommal néztük. Becslések szerint élete során több mint ötezer fiút szült neki – hét hónapra mindet – megszámlálhatatlan szeretetlen szeretője, akik egymást követték háremében, amíg csak képes volt kedvét lelteni bennük, ám egy se viselte nevét, csak az, akit Leticia Nazarenóval nemzett, és születése pillanatától teljes jogú parancsnokló altábornaggyá nevezett ki; azt tartotta ugyanis, hogy senki sem fia másnak, csakis az anyjának. Minden jel szerint ez a bizonyosság volt érvényes őrá magára is, hiszen tudni való, hogy apátlan nőtt fel, miként a történelem illusztris zsarnokai, s hogy egyetlen ismert, s meglehet, valóban egyedüli rokona lelkem édesanyám, Bendición Alvarado volt, akinek az iskolakönyvek azt a csodatettet tulajdonították, hogy szeplőtlen foganta fiát, és álmában megadattak neki fia messiássorsának rejtett kulcsai... [...] ...egy ideje szárnyra kapott a hiedelem, hogy életének órái nem a közönséges emberi idő szerint vannak megszámlálva, hanem az üstökös ciklusai szerint...”

A korlátlan önhatalom mintegy partenogenezissel létrehozza összetéveszthetetlen jellegzetességeit: „Mintha más korba léptünk volna be: ritkább volt a levegő itt, a hatalom tág barlangjának törmelékútjaiban, őszibb a csend, s a tárgyakat csak nehezen lehetett kivenni az elaggott fényben. [...] ...egyszer, amikor megkérdezte, hány óra van, azt felelték, ahányat parancsol, tábornok úr, és igazuk volt, mert nemcsak a napszakokat igazította az ügyeihez, de még a piros betűs ünnepeket is a saját tervei szerint helyeztette át...”

Ámde a zsarnok a legagyafúrta propagandával és a legféktelenebb kényszerítő eszközökkel sem érheti el azt, ami még a legutolsó koldusnak is megadatik, hogy emberi arca legyen: „Csak amikor a hátára fordítottuk, hogy megnézzük az arcát, akkor döbbsentünk rá, hogy semmiképp sem ismerhetjük fel, még ha nem éktelenítették volna el is a keselyűcsőrök, mivel egyikünk sem

látta soha, pedig az arcképe ott volt a pénzermék mindkét oldalán, a postabélyegeken, a vértisztító gyógyszercímkéken, a sérvkötőkön és skapulárekon, és noha az is igaz, hogy bekeregetett litográfiája, mellén a lobogóval és a nemzet sárkányával ki volt függesztve mindenütt és minden időben, jól tudtuk, hogy olyan képmások másolatai ezek, melyeket már az üstökös idejében is hamisnak tartottak, amikor pedig még tulajdon apáink is csak onnan tudták, kicsoda ő, hogy az apjuktól hallottak róla, amazok megint csak az apjuktól, és azért neveltek bennünket gyerekkorunktól abban a hitben, hogy ő életben van a hatalom házában, mert valaki fényeket látott kigyúlni ott egy ünnepeste, mert valaki mesélte: láttam a szomorú szemeket, a sápadt ajkat, a tündöklő kezet, amint senkinek sem szánt búcsút int az elnöki kocsi misedíszein át; mert egy vasárnap, sok-sok éve, elvitték hozzá a vak koldust aki az utcán öt centavóért szavalta az elfelejtett költő, Rubén Darío verseit, és boldogan tért vissza egy igazi, régi aranytallérral...”

Hová tud menekülni az, akinek nincs arca? A nárcizmusba: „akiknek sikerült a közelébe furakodni, azok sem láttak egyebet, csak egy elképedt szempárt a poros üveg mögött, látták a reszketeg ajkat, a sehonnan sem eredő kézfejet, amely valahonnan a dicsőség szegélyéről integetett, miközben valaki a testőrségből megpróbálta eltávolítani őt az ablakból, vigyázzon, tábornok úr, a hazának szüksége van önre, de ő csak azt felelte álmodozva: semmi pánik, ezredes, ez a nép szeret engem, a hegyi vonaton csakúgy, mint a falapátkerekű folyami hajón, amely az egyenlítői mellékfolyók édeskés gardénia- és döglöttszalamandra-illatába gépzongorából csurgó keringőcsikot hasítva tartott felfelé, történelem előtti sárkányok lakta zuhogókat, csodába illő szirének szülőhelyéül szolgáló szigeteket és elsüllyedt nagyvárosok katasztrófáit idéző alkonyokat kerülgetve minduntalan, fel egészen a vigasztalanul gőzölgő sárfészekig, ahol a lakosság kicsődült a partra, hogy megbámulja a nemzeti színekre festett fahajót, de még az elnöki kabinból integető selyemkesztyűs, gazdátlan kezet is csak ügyyel-bajjal tudták kivenni messziről, ő viszont jól látta a parton a zászló híján malangalevelet lengető csoportokat, látta azokat, akik belegázoltak a vízbe, élő tapírt, elefántlábnyi, óriás namegyökereket, vagy egy kas erdei tyúkot cipelve az elnöki fazék számára, és meghatottan sóhajtott fel a kabin templomi félhomályában, nézze, hogy jönnek, kapitány, nézze, hogy szeretnek.”

Ámde az, aki arra tette fel az életét, hogy megragadja a korlátlan hatalmat, abban a pillanatban, amikor ez sikerült neki – halott ember lesz: „Fénykorának messziről jött emlékképei voltak ezek, csak felkorbácsolták mostani keserűségét, amiért úgy felvizezték hatalma páclevét, hogy már egy napfogyatkozás ártó erejét se tudja legyűzni, kiverte a fekete epe a dominóasztal mellett, szemben Rodrigo de Aguilar tábornok jeges nyugalmaival – immár ő volt az egyetlen fegyverforgató férfi, akire rá merete bízni az életét, amióta a húgysav kimarta a nádvágó késes angyal izületeit, most mégis azon tűnődött, vajon nem éppen az egyetlen személyre ráruházott tekintély és bizalom okozza-e vesztét, vajon nem életre-halálra egy komám tette-e méla ökörré, iparkodván lenyesegetni természetadta népvezérsörényét, hogy palotanyomorékká tegye, aki képtelen olyan parancsot kiigyalni, ami ne lenne már jó előre teljesítve; netán az az ostoba ötlet, hogy a más arcát mutogassa a nyilvánosságnak, ne az övét, az akkorit, amikor a régi, szép időben az a mezítlábas indián egyszál maga is bőven elég volt, hogy a sokaságban ösvényt vágjon a késével, félre az útból, bugrisok, itt jön az uratok, nem tudva még különbséget tenni az éljenzésnek ama sűrűjében, hogy ki a hazának igaz fia, ki pedig zshivány, mivel akkor még nem jöttünk rá, hogy éppen azok a legveszélyesebbek, akik a lehangosabban kiabálják, éljen a dicső férfiú, a szentségit, éljen a tábornok, most ellenben az összes fegyvere sem volt elég hozzá, hogy felkutassa döghalálom királynőjét, aki kitört szenilis gerjedelmének áttörhetetlen

ostromgyűrűjéből, a kurva mindenségit, földhöz csapta a dominólapocskákat, minden látható ok nélkül félbehagyta a játszmákat, belekomorodva a villámgyors felismerésbe, hogy előbb-utóbb minden meglesi a maga helyét a világon, csak ő nem, most vette észre először, hogy a korai óra ellenére máris csuromvizes az inge, hogy a tenger párájába dögbűz vegyül [...] érezte, hogy amíg aludt, a világegyetem hajója kikötőbe ért, gőzölgő lében lebegett, a föld és a levegő állatai, melyeknek megadatott, hogy az ember suta jóslatainál és legalaposabb tudományainál hamarabb szimatolják meg a halált, elnémultak rettegésükben, a levegő kifogyott, az idő irányt változtatott, ő pedig felkelvén érezte, hogy minden lépésnél felpuffad a szíve és megreped a dobhártyája, és valami forró anyag csurog az orrából, ez a halál...”

A halálfélelemből pedig a véreskezű önkényúr nem menekülhet máshová, mint az újabb gyilkosságokba, akár a thüesztészi lakoma borzalmaiba: „Rodrigo de Aguilar tábornok összegyűjtötte a legszavahihetőbb tanúk vallomásait arról, hogy álmatlan éjszakáimon a virágvázákkal és a honatyák és püspökök olajfestményeivel társalgók a sötét házban, hogy meghőmérőzöm a teheneket, és amidazophenumot adok nekik lázcsillapítónak, hogy dízsírhelyet állítottam a tengeróceán admirálisának, aki nem is létezett, csakis az én lázas képzeletemben, amikor pedig ezzel a két irgalmas szememmel láttam az ablakom előtt horgonyzó három karavellát, meg hogy gyógyíthatatlan szenvedélyében trükkös szerkezetek vásárlására pocskolta a közpénzt, és odáig ment, hogy a csillagászoktól a naprendszer megváltoztatását követelte, csak hogy kedvében járjon egy szépségkirálynőnek, aki különben csakis hagymázás látomásaiban létezett, és hogy az agkori téboly egyik rohamában elrendelte, hogy kétezer gyermeket tereljenek fel egy cementszállító hajóra, amit felrobbantottak a tengeren, anyám, látja, micsoda nyomorultak, és éppenséggel eme eskü alatt tett vallomások alapján döntött úgy Rodrigo de Aguilar tábornok és az elnöki őrség vezérkarának plénuma, hogy a jeles agkok meredélyre épült menhelyébe dugják, az idén március elsején, éjjel, a Szent Őrangyal, a testőrök patrónusa tiszteletére rendezett vacsorán, vagyis három nap múlva, tábornok úr, képzelje el, ő azonban, dacára az összeesküvés közelségének és méreteinek, egyetlen gesztussal el nem árulta, hogy felfedezte volna, hanem a megadott órán, mint minden évben, fogadta személyi testőrségének meghívott tagjait, és leültette őket a bankettasztalhoz, hogy igyanak aperitifet addig is, míg Rodrigo de Aguilar tábornok meg nem érkezik, hogy elmondja a pohárköszöntőt, csevegett velük, nevetett velük, a tiszték, egyik a másik után, leplezett szórakozottsággal az órájukra pillantottak, a fülükhöz tették, felhúzták, öt perc múlva éjfél, és Rodrigo de Aguilar tábornok még sehol, virágillatú hajókazánhőség volt, kardliliom- és tulipánszag, heves rózsailat a zárt teremben, valaki kinyitotta az ablakot, fellélegeztünk, óránkra néztünk, éreztük a tenger enyhe szellőkését, valami lakodalmi fogás finom illatát hozta, mindenki izzadt, csak ő nem, szenvedtünk a rekkenő hőségtől, az őszállat érintetlen fényénél, aki nyitott szemmel pislogott, a világnak egy más korszakában kitöltött, saját külön terében, egészségükre, mondta, a kérlelhetetlen, hervatag liliomkéz felemelte megint a poharat, amivel egész éjjel koccintott, de most sem ivott belőle, a végső szakadék csendjében hallatszott az óraművek bélműködése, tizenkét óra, de Rodrigo de Aguilar tábornok csak nem jött, valaki megpróbált felállni, kérem, mondta ő, és kővé dermedtő, halálos pillantása azt parancsolta, hogy senki ne mozduljon, ne is lélegezzon, senki se éljen engedélyem nélkül, míg elütötte a tizenkettőt, és akkor széthúzták a függönyöket, és megjelent a jeles Rodrigo de Aguilar tábornok, ezüsttálcán kiterítve, teljes hosszában, kelbimbó- és babérgarnírung fölött, fűszerekben pácoltan, sütőben ropogósra sütvé, felékesítve, az ünnepi alkalmak öt aranymandulás egyenruhájában, karján a határtalan bátorság zsinórjaival, tizennégy fontnyi medáliával a mellén és petrezselyemcsokorral a

szájában, készen arra, hogy a hivatalos trancsírozók felszolgálják a baráti vacsorán a borzadálytól kővé meredt vendégeknek, akik lélegzetvisszafojtva néztük végig a feldarabolás és kiosztás kifinomult szertartását, és amikor minden tényéron egyforma adag, borókával és szagos füvekkel töltött honvédelmi miniszter gőzölgött, ő jelt adott a kezdésre, jó étvágyat, uraim.”

Ám egyetlen pátriárka sem kerülheti el a végzetét: „nem volt a világnak más színe akkor, csak az ő fájdalomé, ráfordította a hálósoba ajtajára a három zárt, három reteszt, három lakatot, akkor utoljára, elszenvedte a keservesen gyér vizezés végső tűzáldozatát a hordozható vécén, elterült a csupasz földön, goromba darócnadrágjában, amit otthonra hordott, amióta véget vetett a kihallgatásoknak, ingnyak nélküli, csíkos ingben és betegember-papucsában hasra feküdt, jobb karját a feje alá hajtva párnának, és azonmód elaludt, de kettő óra tízkor felriadt megfeneklett aggyal és ciklon előtti, sápadt, langyos verítékkal átázott ruhával, állj, ki az, kiáltotta, mert bizonyos volt benne, hogy valaki álmában olyan néven szólította őt, ami nem az övé volt, Nicanor, és megint, Nicanor, valaki, aki különös képessége folytán úgy járt-kelt ki-be, hogy le se vette a lakatot, a falakon keresztül, és akkor meglátta, a halál volt, tábornok úr, az ő halála, a vezeklők rongyos pitakender tunikáját viselte, kezében kampós bot, koponyáján sírmélyi algák csíráztak és földi virágok a csontok illeszkedéseiben, ősőreg, bámész szemek a hústalan üregekben, s csak amikor teljes nagyságában látta, akkor értette meg, miért hívta Nicanor Nicanornak, mert ezen a néven ismer bennünket embereket a halál halálunk óráján, de ő azt mondta, nem, halál, még nem jött el az ő órája, mert álmában kell hogy érje, az iroda homályában, ahogy öröktől fogva írva állt a mosdótálak jövőmondó vizeiben, de az letorkolta, nem, tábornok, itt történt, mezítláb, nyomorúságos rongyaiban, melyeket épp magán viselt, habár, akik rátaláltak, azt mondják majd, az iroda padlóján feküdt, rangjelzés nélküli vászonuniformisában és aranysarkantyúval a bal sarkán, hogy ne kelljen megcáfolniok javasasszonyainak jóslatát; akkor történt, amikor a legkevésbé akarta, amikor annyi, de annyi év meddő ábrándozása után már kezdte megsejteni, hogy nem él, az istenfáját, csak túlél, túl későn tanulja meg az ember, hogy még a leghosszabbra nyúlt hasznos életekből sem futja többre, mint megtanulni élni; megismerhette szerelemre való képtelenségét néma tenyere rejtélyében s a kártyák láthatatlan jeleiben, s e komisz sorsért a hatalom magányos szenvedélye emésztő kultuszával próbált elégtételt venni, saját szektájának áldozatává lett, ama végtelen tűzáldozat lángjaiba vetve magát, álnoksággal s bűnökkel töltekezett, megszédte magát szívtelenséggel és gyalázzal, s csak azért emelkedett felül lázas kapzsiságán és vele született rettegésén, hogy az idők végezetéig megtartsa tenyerében azt az üveggolyócskát, nem tudván, hogy szünni nem akaró, rab szenvedély az, amelynek jóllakatása újabb étvágyat szül minden időknek végezetéig, tábornok úr, kezdettől fogva tudta, hogy kedvét keresve becsapják, hogy megfizettetik vele a hízélgést, hogy fegyverek kényszerével gyűjtötték össze útjába a feliratokat lobogtató, üdvrivalgó sokaságot, örökké éljen a nagyszerű ember, aki idősebb saját koránál, de megtanult élni, ezzel és a dicsőség minden más nyomorúságával, amint megszámlálhatatlan éveinek során felfedezte, hogy a hazugság kényelmesebb a kételynél, hasznosabb a szerelemnél, tartósabb az igazságnál, meglepetés nélkül jutott el a hatalom nélkül uralkodni, dicsőség nélkül megdicsőülni és tekintély nélkül engedelmisséget kiváltani szégyenletes fikciójáig, amikor alkonya sárga avarhalmai közt meggyőződött róla, hogy sohasem lehet teljhatalmú úr, hanem arra ítéltetett, hogy fonákjáról ismerhesse csak az életet, arra ítéltetett, hogy bogozgassa varratait, igazítgassa a valóság ábrándgobelinjének vetülék szálait és láncsomóit anélkül, hogy akár túl későn is, de megsejthette volna, hogy az egyetlen élhető élet az, ami, megmutatja magát, az, amit mi itt, erről az oldalról

láttunk, nem az ön oldaláról, tábornok úr, hanem a szegények oldaláról, ahol balsorsunk számlálhatatlan éveinek és boldogságunk megfoghatatlan pillanatainak sárga avarkupacai voltak, ahol a szerelem a halál csíráját hordozta, de igazi szerelem volt, tábornok úr, ahol ön alig volt egyéb, mint egy szálnalmas, elmosódó szempár egy poros vonatablak függönye mögött, alig egyéb, mint hallgatag ajkak reszketése, egy gazdátlan kéz selyemkesztyűs, futó intése, egy sorsnélküli vénember, akiről sohase tudtuk meg, ki volt, milyen volt, talán csak a képzelet pusztá koholmánya volt, bohózati zsarnok, aki sohase tudta, melyik a színe s melyik a fonákja az életnek, amit olyan olthatatlan szenvedéllyel szeretünk, amelyet ön még csak elképzelni sem mert, mert rettegett, hogy megtudja, amit mi tudván tudtunk, hogy az élet keserves és múlandó, de nincs helyette más, tábornok úr, mert mi tudtuk, kik vagyunk, ő azonban immár sohasem fogja megtudni, sérves heréje édes énekével kísért vén halott, kit gyökerestül kimetszett a halál kaszája, alkonya utolsó fagyott leveleinek tompa zúgásán lebegett tova a feledés igazságának sötét hazája felé, rémulten kapaszkodva a halál csuklyás köpönyegének rothadt rongyfoszlányaiba, és nem hallva meg a tomboló tömeg éljenzését, mely halála örömhírére örömhimnuszokat énekelve tódult az utcákra, és nem hallva meg most már többé soha a szabadság muzsikáját, az öröm rakétáit és a diadal harangjait, melyek tudtára adták a világnak a boldog újságot, hogy az örökkévalóság időtlen ideje végre véget ért.”

Nem így halt meg Sztálin is? Magányosan és dicstelenül..

Ernest Hemingway: A katona hazajön

Mialatt a bombázás Fossaltában darabokra tépte a futóárkot, nagyon lapult és izgett és imádkozott: Ó, Krisztusuram, segíts ki innét. Édes Jézusom, kérlek, segíts ki innét. Krisztusom, kérlek, kérlek, kérlek, Krisztusom. Ha segítségemre leszel, hogy ne öljenek meg, mindent megteszek, amit kérsz. Hiszek benned, s az egész világon mindenkinek meg fogom mondani, hogy semmi sem számít rajtad kívül. Kérlek, kérlek, édes Jézusom. A bombaeső arrébb húzódott. Elkezdjük javítani az árkot, s reggelre felkelt a nap, meleg volt, füledt idő, nyugalmas és vidám. Másnap este Mestrében a lánynak, akivel felment a Villa Rossa emeletére, egy szót sem szólt Krisztusról. És soha senki másnak sem beszélt róla.

Krebs egy kansasi metodista egyetemről ment el a háborúba. Van egy képe, amely diákszövetségbeli testvérei között ábrázolja, mindnyájan pontosan egyforma magas, egyforma szabású gallért viselnek. 1917-ben jelentkezett a tengerészgyalogságnál, és csak a második hadosztályal együtt tért vissza a Rajnától az Egyesült Államokba, 1919 nyarán.

Van egy kép, amely a Rajna vidékén készült róla, két német lánnyal és egy másik tizedessel. Krebsnek és a tizedesnek szűk az egyenruhája. A német lányok nem szépek. A Rajna nem látszik

a képen.

Mikor Krebs visszatért oklahomai szülővárosába, a hősök üdvözlése már véget ért. Túlontúl későn jött vissza. A város katonaviselt férfait visszatérésükkor mind nagy ceremóniával fogadták. Jókora hisztéria volt. Most bekövetkezett a reakciója. Az emberek mintha azt gondolták volna: elég nevetséges, hogy Krebs ilyen későn jött vissza, évekkal a háború befejezése után.

Krebs, aki ott volt a belleau-i erdőnél, Soissonnál, a Champagne-on, St. Michelnél és az Argonne-ban, eleinte egyáltalán nem akart a háborúról beszélni. Később szükségét érezte, hogy beszéljen róla, de senki nem akarta meghallgatni. Városa túl sok rémtörténetet hallott, semhogy igaz történetek izgalomba hozzák. Krebs rájött, hogy meghallgatni is csak akkor hallgatják meg, ha hazudik, s miután ez megtörtént kétszer, benne is feltámadt a reakció a háború és a háborús történetek ellen. Maga is annyit hazudozott, hogy megutált mindent, ami a háborúban történt vele. Az egész időt, amitől belül nyugalmat és kristályos tisztaságot érzett, ha rágondolt. A régmúlt idők, amikor valamit csinált, az egyetlen, amit férfi könnyen és természetesen csinálhat, pedig sok minden mást is csinálhatott volna, most elveszítették hűvös értéküket, azután elveszték ők maguk is.

Hazugságai egészen jelentéktelen hazugságok voltak: magának tulajdonított olyan dolgokat, amiket mások láttak, vittek véghez, vagy hallottak, és tényként mondott el néhány, minden katonának ismerős, kétes hitelű eseményt. Még a hazugságai sem keltettek feltűnést a játékteremben. Ismerősei részletes beszámolókat hallottak arról, hogy géppuskához láncolt német nőket találtak az argonne-i erdőben, s vagy a hazafiságuk gátolta érdeklődésüket, vagy értetlenül álltak szemben minden német géppuskással, aki nem volt fegyveréhez láncolva, s így nem hatottak rájuk Krebs történetei.

Krebst elundorította az az élmény, amit hazugságok vagy túlzások eredményeznek, s mikor alkalomadtán találkozott egy-egy valóban katonaviselt emberrel, s néhány percig beszélgettek az öltözőben, táncmultságokon, beleesett a katonák közé került öreg katona testhezálló pózába: hogy ő egész idő alatt rettentően, kétségbeejtően félt. Így azután elveszített mindent.

Ebben az időben, nyár végére járt, későig aludt, felkelt, s lement a városba, hogy könyvet hozzon a könyvtárból, otthon ebédel, olvasott az első verandán, míg el nem unta, azután bement a városba, hogy a nap legforróbb óráit a biliárdterem hűvös sötétségében töltsse. Szeretett biliárdozni.

Esténként a klarinétján gyakorolt, lesétált a városba, olvasott és lefeküdt. Két fiatal húga még mindig hősnek tartotta. Anyja ágyban adott neki reggelit, úgy kívánta, gyakran bejött hozzá, mikor feküdt, és kérte, hogy meséljen a háborúról, de figyelme mindig elkalandozott. Apja rá sem hederített.

Mielőtt Krebs elment volna a háborúba, sose volt szabad a családi autót vezetnie. Apja ingatlanüzlettel foglalkozott, és mindig megkívánta, hogy a kocsit rendelkezésére álljon, ha szüksége volt rá, mert ki akarta vinni az üzletfeleket vidékre, megmutatni nekik egy-egy birtokot. A kocsit mindig az Első Nemzeti Bank épülete előtt állt, ott volt az iroda a második emeleten. Most, a háború után, még mindig a régi kocsijukkal jártak.

A városban semmi változás nem történt, csak éppen a kislányok nőttek fel. De a már kialakult kapcsolatok és váltakozó viszályok olyan bonyolult világában éltek, hogy Krebs nem érzett magában energiát vagy bátorságot ide betörni. Nézni azonban szerette őket. Annyi csinos

fiatal lány volt. Legtöbbjük rövidre vágatta a haját. Mikor elment, csak a kislányok hordták így a hajukat, vagy a könnyű lányok. Mindegyik szvettert viselt és kerek, holland galléros blúzt. Ez volt a sablon. Szerette nézni őket az első verandáról, amint az utca túloldalán mentek. Szerette figyelni őket, ahogy a fák árnyékában jártak. Szerette a szvetterükre kihajtott kerek, holland gallért. Szerette selyemharisnyájukat és lapos sarkú cipőjüket. Szerette a kurtára vágott hajukat és járásukat.

Mikor a városban járt, nem hatottak rá nagyon. Nem tetszettek, ha a görög fagyfaltozójában látta őket. Igazában nem őket magukat kívánta. Túl bonyolultak voltak. Valami más bujkált benne. Homályosan kívánt egy lányt, de nem akart fáradozni, hogy megkapja. Szeretett volna megkapni egy lányt, de nem akart hosszú időt eltölteni a megszerzésével. Nem akart intrikákba és bonyodalmakba keveredni. Nem akarta, hogy udvarolnia kelljen. Nem akart többé hazudozni. Nem érte volna meg.

Nem akart semmilyen következményt. Nem akart többé az életben semmilyen következményt. Következmények nélkül akart élni. Azután nem is volt igazán szüksége lányra. A katonaság megtanította erre. Elég, ha az ember megjátssza, hogy a lány kell neki. Majdnem mindenki így csinált. De ez nem igaz. Az embernek nem kellett lány. Ez volt a mókás benne. Először egy pofa azzal hengegett, hogy a lányok őt nem érdeklik, soha eszébe nem jutottak, őrá nem hatnak. Azután egy pofa azzal hengegett, hogy nem tud ellenni lányok nélkül, hogy mindig kellene neki, nem tud elaludni nélkülük.

Ez mind hazugság volt, hazugság mindkét irányban. Az embernek nem kell nő, csak ha rágondol. Ezt megtanulta katonáéknál. Akkor előbb vagy utóbb szerez egyet. Ha az ember igazán megérett a nőre, mindig meg is kapja. Nem kell törődnie vele. Előbb vagy utóbb megjön. Ezt megtanulta katonáéknál.

Most kellett volna neki egy olyan lány, aki odajön hozzá, és nem akar beszélgetni. De itthon minden túl bonyolult volt. Tudta, hogy nem képes megint keresztülvágni magát az egészen. Nem éri meg a fáradságot. Ez volt a jó a francia meg a német lányoknál. Nem kellett annyit beszélni. Az ember nem tudott sokat beszélni, és nem is kellett beszélnie. Egy-kettő, máris összebarátkoztak. Visszagondolt Franciaországra, azután Németországon gondolkodott. Egészében jobban szerette Németországot. Nem akart eljönni Németországból. Nem akart hazajönni. Mégis hazajött. Az első verandán ült.

Tetszettek neki a lányok, akik az utca túlsó oldalán járkáltak. Sokkal jobban tetszett neki a külsejük, mint a francia vagy a német lányoké. De más világban éltek, mint ő. Szerette volna megszerezni valamelyiket. De nem érte meg. Olyan csinos volt ez a lány-sablon. Tetszett neki a sablon. Izgatónak találta. De azt a sok beszédet nem akarta. Ahhoz nem kíváncsított elég bolondul utánuk. Azért szívesen elnézegette őket. Nem érte meg. Legalábbis most nem, mikor a dolgok kezdtek megint rendbe jönni.

Ott ült a verandán, s egy háborús könyvet olvasott. Történeti mű volt, s minden ütközetről olvasott, amiben részt vett. Élete legérdekesebb olvasmánya volt. Szerette volna, ha több térkép lett volna hozzá. Jó érzéssel gondolt rá, hogy el fog olvasni minden igazán jó történeti művet, ha megjelennek, jó részletes térképekkel. Most ismerte meg igazán a háborút. Jó katona volt. S ez sokat számít.

Egyik reggel, egy hónapja lehetett itthon, bejött anyja a hálósobájába és leült az ágyra.

Kötényét simítgatta.

– Az este beszéltem apáddal, Harold – mondta. – Megengedte, hogy esténként elvidd a kocsit.

Krebs még nem ébredt fel egészen.

– No – mondta. – Elvinni a kocsit? Csak nem?

– Igen. Apád egy idő óta arra gondolt, hogy tulajdonképpen el kellene vinned esténként a kocsit, amikor akarod, de csak tegnap este beszéltünk róla.

– Fogadok, hogy te vetted rá – mondta Krebs.

– Nem. Apád akarta, hogy beszéljük meg a dolgot.

– Nyilván. Fogadok, hogy te vetted rá – mondta Krebs.

– Lejössz reggelizni, Harold? – kérdezte az anyja.

– Csak felöltözöm – mondta Krebs.

Anyja kiment a szobából, Krebs hallotta, hogy süt valamit odalent, míg ő mosdott, borotválkozott és felöltözött, hogy lemenjen az ebédlőbe reggelizni. Reggeli közben húga behozta a postát.

– Szevasz, Harold – mondta a húga. – Te vén álomszuszék. Mért nem maradsz egész nap az ágyban?

Krebs ránézett. Szerette. Ez volt a kedvesebbik húga.

– Nálad az újság? – kérdezte.

A lány átadta neki a *Kansas City Start*. Krebs letépte a barna borítékot, és fellapozta a sportoldalt. Szétnyitotta a *Start*, nekitámasztotta a vizeskancsónak, s a ténytápanyerjével rögzítette, hogy evés közben olvashassa.

Anyja állt a konyhaajtónál.

– Harold. Harold kérlek, ne szedd szét *Start*. Apád nem tudja elolvasni az újságot, ha szét van szedve.

– Nem szedem szét – mondta Krebs. – Húga leült az asztalhoz, és olvasó bátyját nézte.

– Ma délután játszunk az iskolában – mondta. – Én dobni fogok.

– Jó – mondta Krebs. – Hogy vagy, öreg szélső?

– Sok fiúnál jobban tudok dobni. Elmondom nekik, amire te tanítottál. A többi lány nem sokat ér.

– Nem? - mondta Krebs.

– Mindnek azt mondom, hogy te vagy az én gavallérom. Ugye a gavallérom vagy?

– Naná.

– Nem lehet az embernek gavallérja a bátyja, csak azért, mert a bátyja?

– Nem tudom.

– Dehogynem tudod. Nem lehetnél a gavallérom, Harold, ha elég nagy lány lennék, és te akarnád ...

– Hogyne. Most az én babám vagy.

– Igazán a te babád vagyok?

– Persze.

– Szeretsz?

– Nyilván.

– Mindig szeretni fogsz?

– Persze.

– Átjössz és megnézed, hogy játszom?

– Talán.

– Ó, Harold, te nem is szeretsz igazán. Ha igazán szeretnél, mindenképpen átjössz és megnéznéd, hogyan játszom.

Krebs anyja bejött a konyhából az ebédlőbe. Egy tányéron két sült tojást s rajta sült szalonnát hozott, egy másik tányéron hajdinasüteményt.

– Menj ki szépen, Helen – mondta. – Beszélni szeretnék Harolddal.

Fia elé tette a szalonnás tojást és egy kancsó jávorszirupot hozott a hajdinasüteményhez. Azután leült az asztalhoz, szemben Krebszel.

– Szeretném, ha letennéd egy percre az újságot, Harold – mondta.

Krebs letette az újságot és összehajtogatta.

– Határozta már, hogy mit fogsz csinálni, Harold? – kérdezte az anyja, és levette szemüvegét.

– Nem – mondta Krebs.

– Nem gondolod, hogy itt az ideje? – Anyja nem tréfából mondta ezt. Aggódónak látszott.

– Nem gondolkodtam rajta – mondta Krebs.

– Isten mindenkire kiszabott valami munkát – mondta az anyja. – Az ő országában senki sem henyélhet.

– Én nem vagyok az Ő országában – mondta Krebs.

– Mindnyájan az Ő országában vagyunk.

Krebs zavart és bosszús volt, mint mindig.

– Annyit aggódtam miattad, Harold – folytatta az anyja.

– Tudom, milyen kísértéseknek lehettél kitéve. Tudom, milyen gyengék a férfiak. Tudom, hogy drága nagyapád, az én apám mit mesélt a polgárháborúról, és imádkoztam érted. Egész nap imádkoztam érted, Harold.

Krebs az alvadó szalonnát nézte a tányérján.

– Apád is aggódik – folytatta az anyja. – Úgy véli, kiveszett belőled a becsvágy, nincs határozott célod az életben. Charley Simmonsnak, aki éppen egykorú veled, jó állása van és nősülni készül. A fiúk mind megállapodnak: mind el vannak szánva, hogy viszik valamire; láthatod, hogy a katonaviseltek, mint Charley Simmons is, lassan-lassan valóban hasznos tagjai lesznek a közösségnek.

Krebs nem szólt.

– Ne nézz így, Harold – mondta az anyja. – Tudod, hogy szeretünk téged, és én a te érdekedben akarom elmondani, hogyan állnak a dolgok. Apád nem akarja korlátozni a szabadságodat. Úgy gondolja, meg kell engednie, hogy a kocsit vezesd. Ha el akarsz vinni kocsikázni valami helyes lányt, annak mi csak örülünk. Azt akarjuk, hogy jól érezd magad. De el kell kezdened dolgozni, Harold. Apádnak mindegy, mihez fogsz. Azt mondja, minden munka tiszteletre méltó. De hozzá kell fognod valamihez. Megkért, hogy most reggel beszéljek veled, azután felnézhetsz az irodájába.

– Ennyi az egész? – kérdezte Krebs.

– Igen. Nem szeretted az anyádat, drága fiam?

– Nem - mondta Krebs.

Anyja ránézett az asztal túloldaláról, szeme fényes volt. Sírni kezdett.

– Senkit se szeretek – mondta Krebs.

Ez nem sikerült. Nem tudja elmagyarázni neki, nem tudja megértetni vele. Ostobaság volt kimondani. Csak megbántotta. Megkerülte az asztalt, és megfogta anyja karját. Anyja a kezébe temette arcát, úgy sírt.

– Nem mondtam komolyan. Csak mérges voltam valamiért. Nem mondtam komolyan, hogy nem szeretlek.

Anyja tovább sírt. Krebs a vállára tette karját.

– Nem hiszel nekem, anyám?

Anyja a fejét rázta.

– Kérlek, nagyon kérlek, anyám. Kérlek, higgy nekem.

– Rendben van – mondta az anyja szipogva. Felnézett Krebsre. – Hiszek neked, Harold.

Krebs megcsókolta a haját. Anyja feléje nyújtotta az arcát.

– Anyád vagyok – mondta. – A szívemre szorítottalak, mikor kicsi baba voltál.

Krebs szédülést és valami hányingerfélét érzett.

– Tudom, mama – mondta. – Igyekszem jó fiú lenni a kedvedért.

– Letérdelsz és imádkozol velem, Harold? – kérdezte az anyja.

Letérdeltek az ebédlőasztal mellett, és Krebs anyja imádkozott.

– Most te imádkozz, Harold – mondta.

– Nem tudok – mondta Harold.

- Próbáld meg, Harold.
- Nem tudok.
- Akarod, hogy imádkozzam helyetted?
- Igen.

Így hát anyja imádkozott helyette, azután felálltak. Krebs megcsókolta anyját, és elment hazulról. Annyira igyekezett életét megóvni a bonyodalmaktól. Voltaképpen nem is hatottak rá egy cseppet se. Sajnálta anyját és azt, hogy hazugságra kényszerült miatta. Elmegy Kansas Citybe és munkát keres, akkor anyja megnyugszik majd. Lehet, hogy lesz még egy jelenet, mielőtt elindul. Nem megy be az apja irodájába. Ezt az egyet elmulasztja. Azt akarja, hogy az élete zökkenő nélkül menjen. Éppen most kezdett volna a rendes kerékvágásba térni. Nos, ennek most mindenképpen vége. Át fog menni az iskolába, megnézni, hogyan játszik Helen baseballt.

Tabák András utolsó verseskötete

A 2014. április 23-án elhunyt Tabák András egy verseskötettel búcsúzott a világtól. Gyógyíthatatlan betegségének tudatában írt testamentuma tematikusan két részből tevődik össze. Az elsőben hosszú – még a Horthy-rendszer vésznapjaiban indult – életének tapasztalataival mérlegeli az aktuális politikai eseményeket. Epigrammaszerű verseiben figyelmezteti a fiatalabb nemzedékeket a döbbenetes történelmi párhuzamokra és a még döbbenetesebb történelemhamisításokra:

(Tisza István új, zuglói szobrára)

Ím ő az itt, ki győzelmes
 Harcokat vívott meg egykor
 A tulajdon népe ellen
 És labanc ősei vágta
 Csürheösvényen törtetve
 Az ország sírásója lett

(Horthy)

Senkinek született
 Senkiként élte le az életét
 S mint senki halt meg

Ám egyetlen cselekedetével
Mégis halhatatlanná
Tette vitézi nevét:
Egymillió magyar
Állampolgár halála
Megsemmisítő táborokban
Harctereken vagy
Városaink ostromakor

Példátlan történelmünkben
Amit ez a senki elkövetett

Kíméletlenül ostorozza az anakronisztikus helyzetért felelős politika-csinálókat, érzékenyen reagálva ostoba és cinikus megnyilvánulásaikra:

(Egy polgármesternek)

„Mindenki annyit ér, amennyije van.”

Lelke mélyébe világít e szentencia, uram
Ripők-kulák bölcsesség ez a legjavából, uram
A basagazda dölyfe cselédsége iránt, uram

(Egy bonmot-ra)

Bizony igaza van!
Ha csak a szavait nézzük,
pusztán pszichopata.
Ha tetteit – gonosztevő.

De nem csupán „beszélgető” versek szerepelnek itt, egy-egy tömör portréval felvillantja a szomorú összképet is:

(A vezéri fotókra)

Évről évre rosszarcúbb
És nem az idő teszi
A közhely ezúttal tény
Felelős negyvenen túl
Az arcáért az ember

Kötetének második részében, a feleségéhez címzett verseiben Tabák András mélységesen lírai hangvételt üt meg:

(Jutkának rákbetegen 1)

Csontig fogyva, megritkult hajjal
S holtfáradtan, mint egy megsebzett
Kis állat – így várlak, magamban
Vinyogva, haza nap nap után.

A tragikus élethelyzet megélesíti a szemlélődő tekintetét, aki méltán ad hangot tehetetlen felindulásának:

(Jutkának rákbetegen 8)

– részlet –

Gyűlölöm, amikor sajnálnak
Amikor látom a szánakozó
Pillantásokat, hogy „ó, szegény”
De legfőképp a vigasztaló
Szavakat gyűlölöm...

Ám a szerelem fénye a legnehezebb élethelyzeten, a végső pillanat szörnyű árnyékán is átragyog:

(Jutkának rákbetegen 6)

A szerelem
Mindeneken túl
A szerelem
Mindeneken át
A szerelem
Az tért vissza, lám
Öregségemre, betegen
A szerelem
A múlhatatlan, örök
Szerelem irántad

(Tabák András: Utolsó versek, Z-füzetek/155, Budapest, 2014)

Magas hegy tetején régi Buda vára,
Merőn állva néz a ballagó Dunára,
Talán azért néz, hogy leszédüljön végre,
És a mélybe essék, a víz fenekére.
Jobb is lenne már őnéki ott a mélyben,
Sok gyászdolgot látott hosszú életében,
Sok gyászdolgot látott, megirtózott tőle,
Azért várja, várja, hogy már mikor dől le?

Látta gonosz Zsigmond király idejében
Kont levágott fejét a hóhér kezében,
Vitéz Hédervári Kont Istvánnak fejét,
S véle egyetemben sok jó társáit.
Látta a hitszegő László király alatt,
Vérpadra idősebb Hunyadi mint haladt,
Szép Hunyadi László, fiatal levante,
Öt pallos-suhintás fejét leütötte.

Martinovicsot is látta négy társával
Összeölelkezni a véres halállal,
Látta nyakaiknak fölfeccsenő vérét
S lemetszett fejeik rémes fehérségét.
Hát ezután ki lát?... elgondolom olykor:
Ki tudja, hátha most énrajtam van a sor?
Talán engem is, mint őket, lefejeznek –
Ha meghalok, hazám, teérted halok meg.

Budán nem járjatok, ne járjatok éjjel,
Mert találkoztok a megöltek lelkével,
Hónok alatt tartják levágott fejöket,
Ugy nyögnek, úgy járják be a vesztőhelyet.
Kont s Hunyadi László fönn Szent-György piacán
Tölti bolyongva és nyögve az éjszakát,
Martinovics pedig társaival együtt
Éjféli tanyát ott lenn a vérmezőn üt.

Vérmező, vérmező! nagyon megszomjaztál,
Egy hajtásra olyan sok vért inni tudtál,
A sok jó igazi magyar vért megivád,
S német csaplár adta neked ez áldomást.
Vendégül fogadtuk hozzánk a németet,
Hanem a vendégből csakhamar gazda lett,
S hej be rosszul, hej be csúful gazdálkodott,
Bút hozott fejünkre, bút és gyalázatot.

Martinovics apát, Hajnóczy, Zsigrai,
Laczkovics és a szép ifjú Szentmarjai,
Ezek és több mások összeszövetkeznek,
Széttörni rabláncát a magyar nemzetnek;
Összeszövetkeztek élet és halálra,
Szabadságot hozni a magyar hazára,
A magyar hazának elnyomott népére,
Az elnyomott népnek sohajtó lelkére.

„Tovább is csak sóhajts, szép magyar nemzetem?
Tovább is csak szolgálj? nem, istenemre, nem!
Nem szolgálsz te többé idegen nemzetet,
Legeslegkevésbbé pedig a németet.
Szabadítódat mibennünk tekintsed,
Leszakítjuk rólad a szolga-bilincset,
S a szégyenfoltot, mely fejedet fődé el,
Lemossuk a zsarnok tulajdon vérével!”

Az összeesküdtek így beszéltek bátran,
S haladtak naponként a titkos munkában,
Jaj de mielőtt a gyümölcs megért volna,
Egy istentelen kéz azt leszakította.
Elárulta őket egy rossz, egy gaz cudar,
Elfogdosták őket egymásután hamar,
S börtönbe vetették nehéz vásra verve,
Dugába dőlt a nagy hazamentés terve.

Csakhamar kihítták a börtönből őket,
Bírák elé vitték kihallgatás végett.
És szólt a bíró: „nem maradtok életben,
Összeesküdtetek a szent haza ellen.”
És ők így feleltek nagy rendíthetetlen:
„Nem a haza ellen, csak a király ellen!
Ha a király s haza egy úton nem járnak,
Egyiknek veszni kell, veszni a királynak!”

Nagy és szent igazság! de ez igazságot
Még most is egészen ki nem mondhatjátok,
Csak ugy féligmeddig lehet azzal élni,
Különben az ember vele magát sérti;
Annál kevésbbé volt még akkor szabad,
Tisztán és kereken mondani igazat...
Ha egyéb vétségök nem lett volna nekik,
Már azért magáért a nyakukat szegik.

A nyakukat szegték. A vérmezőn Budán
Mind az öt elvérzett egy nap egymásután.
A szegény magyarok leverve zokogtak,
A németek pedig gögösen kacagtak.
Ők, az elítéltek, bátran léptek oda
A hóhér elébe, a szörnyű vérpadra...
Május hónapja volt, hajnal volt az egen,
Rózsa a kertekben, vér a vesztőhelyen.

Szabadságért elhullt dicső áldozatok,
Hol vannak, hol vannak a ti sírjaitok?
Hová temettek el? szent hamvaitokat
Hol találjuk meg, hogy tiszteljük azokat?
Olyan sokáig volt átkozott nevetek,
Megemlíteni sem volt szabad bennetek,
De már annak vége... megadhatjuk a bért.
Áldozhatunk könnyet a kiontott vérért!

Pest, 1848. augusztus

Petőfi Sándor: Szörnyű idő

Szörnyű idő, szörnyű idő!
S a szörnyűség mindegyre nő.
Talán az ég
Megesküvék,
Hogy a magyart kiirtja.
Minden tagunkból vérezünk,
Hogy is ne? villog ellenünk
A fél világnak kardja.

És ott elől a háború
Csak a kisebb baj; szomorúbb,
Mi hátul áll,
A döghalál.
Be kijutott a részed

Isten csapásiból, o hon,
Folyvást arat határidon
Két kézzel az enyészet.

Egy szálíg elveszünk-e mi?
Vagy fog maradni valaki,
Leírni e
Vad fekete
Időket a világnak?
S ha lesz ember, ki megmarad,
El tudja e gyászdolgokat
Beszélni, mint valának?

S ha elbeszéli úgy, amint
Megértük ezeket mi mind:
Akad-e majd,
Ki ennyi bajt
Higgyen, hogy ez történet?
És e beszédet nem veszi
Egy őrült, rémülésteli,
Zavart ész meséjének?

Mezőberény, 1849. július 6-17.

Ady Endre: Kurucok így beszélnek

Nekem, pajtás, úgyis mindegy,
Farkas esz meg, ördög esz meg,
De megesznek bennünket.

Medve esz meg, az is mindegy,
Az a szomorú és régi:
Véletlen, ki esz minket.

S az a szomorú és mindegy,
Hogy jó időben bennünket
Sorsunkra mi se intett.

Nekem, pajtás, úgyis mindegy,
Bánja fene, hogy ki fal föl
Buta, bús mindegy-minket.

1915. április

Ady Endre: Mag hó alatt

Gyötrött és tépett magamat
Régi hiteiben fürösztve
Vérből, jajból és lángból
Szedegetem össze
S elteszem mint életes holtat.

Kell még Tegnapról hív tanu
S kell talán az én hadisarcom,
Hogy drága mementóként
Fölemeljem arcom
Egy új emberű új világra.

Vád nélkül szétekintgetek
Majd vertségek és diadalmak
Földjén, hogy a kaoszból
Harsos igét halljak,
Vagy harsos igét én hallassak.

Hős emberségem, váraozz,
Szép álmokat aludj, lefénylett
Jós és jó magyarságom,
Hívni fog az Élet
S föltámadások örök Rendje.

Most tél van s szegény mag-magam
Megnémítva és behavazva
Rendeltetés hitével
Őrzöm meg tavaszra,

Igazimnak sarjadásáig.

Ady Endre: Az igazi szó

Hogy telik erőből
Úgy adta az Isten,
Megértem és kibirom,
Ami vérlik itten
S lesz utána szóm.

Kosarazott szájjal,
Lefojtott tüdővel
Mégis, most is azt hiszem:
Elmondok idővel
Kegyetleneket.

Valamikor jó lesz,
Jó lesz megszólalni,
Csúf, nagy özön-vér után
Jön sok galamb, talmi
S jó lesz jó galamb.

Jó lesz szenvedéssel,
Jó lesz majd nagy kínnal
Sok mindent elmondani,
Mit most a Rémm hízlal:
Az igazi szót.

Karinthy Frigyes: Az ütközet

Most a hegyekbe visz fel az ördög. Esteledik... már véres az ég. Van-e itten ennek mellettem egy korty a kulacsában? Kérnék tőle, ha olyan rettentő csúnya szemei nem volnának. Valami földművelő lehet vagy kubikos. Nem, mégse szólok hozzá: nem, mikor az imént kértem, igazítsa meg a szíjam, rám mordult, és fokhagymát lehelt felém... Meg kellett volna kötni ezt a szíjat, reggel belém vágott... véres a vállam, azt hiszem...

(„Kettős rendek – balra át!... Jobbra kanya-rodj!!!”)

Ne káromkodj, má', testvér, az Isten áldjon meg, dögölj meg, ne káromkodj. Az a keserves Isten, az a keserves, majd ezt a napot is megengedi, testvér. Majd átmegyünk a hegyen... aztán majd fújnak... ugye, fújnak... aztán majd dögölhetünk,... aztán majd leszedhetem ezt a véres szíjat, és megdögölhetek én is veled együtt, testvér. Ha még két órát megyünk, akkor úgyis jó lesz azért... akkor nem bírom tovább, milyen jó az, hogy akkor úgyse bírom tovább. Akkor szépen megállok, lefekszem...

(„Század indul – lépést – válts!!... Balra kanya-rodj!!!”)... akkor szépen megállok majd... de pont két óra múlva... nyugodtan lefekszem majd a fűben... a lábam kinyújtom... a fejem ráteszem a borjúra... és elalszom... akkor rúgnak majd... és belém lőnek... és milyen jó lesz akkor... hogy akkor már lőhetnek, élessel... ugye, kubikos pajtás, mert aki úgy elaludt, az már nem katona többé... ugye, testvér, aki meghalt, az má' nem katona... Ugye, testvér... Te drága, csak olyan förtelmes ne volnál... és ne búzlenél úgy, testvér... katonatestvér...

(„Harmadik század – állj!... Első szakasz – indulj!!...”)

Indulok már, kapitány úr, hogyan indulnék... Nem látunk mi már ellenséget ma, azt tudom. Megyünk az ellenségbe... bele ám, a keserves nyavalyába. Itt a hegyek előtt rajvonalba kellene fejlődni, ha az őrszemek láttak volna valamit... De azok nem láttak semmit. Nieder! Le a földre, a földre!

(„Kettős rendek – jobbra át!... Század indulj!!!”)

De csúnya arcot vág az én kubikos barátom... Hazagondol. Valami falura, ahol most esteledik... az öregek pipáznak a házak előtt... ó, szép lehet.

A monori kikötőben van egy öreg hajó,
 Annak is a közelében egy fehér lobogó,
 Fújja a szél, fújja.
 Hazafelé fújja,
 Harminckettes öregbakák mennek szabadságra.

Talán velük kellene énekelni... nem érezném annyira... Hallod-e, kubikos barátom, én is hazagondolok. Most gyúlnak fel az ívlámpák a körutakon... A kávéházak előtt kék sávós redőnyök... Most olvassák az esti lapokat, és várják a híreket. Néhány lüszterkabátos fiatalember ül a teraszon, cigarettáznak. Az utolsó táviratokról beszélnek... Csapataink Oderburgig nyomultak előre. Holnapra ütközet várható... a Dnyeszter völgyében négyszáz ember esett el... a katonák...

(„Század – vigyázz!!... Század – jobbra nézz!!!”)

Lent a korzón sétál az egyetemi ifjúság. Selyemköpenyes nők... nagy kalapok, napernyők.

Mióta is nem sétáltam már? Milyen furcsa... azok jönnek-mennek... megállnak... benéznek egy utcába... meggondolják magukat, befordulnak. Egy kirakat megtetszik... egy virág... a parkban... megállnak előtte és nézik... Jó volna hátrafordulni most, és megnézni mögöttem az eget. De nem szabad. Nem szabad megfordulni. Balra nézz.

(„Vi-gyázz!! Kettős rendek – balra át!”)

Hát aztán, kubikos testvér, ez így van. Mert ők, ugye, sétálnak, jönnek-mennek, selyemköpenyük suhog a szélben. Tudod-e, miért sétálhat a cudar cibil? Te bizony nem nagyon tudod, úgy látom a képeden. Hát én majd megmagyarázom neked. Azért sétálhat, mert mi itt vagyunk, helyette, és vigyázunk rá, nehogy baja essék. Tudod-e, kubikos testvér, mi az, hogy társadalom? A társadalom azok a lüsterkabátosak meg a selyemköpenyesek. Azokat fenyegette meg az ellenség – megijedtek. Ideküldtek minket, hogy ne engedjük, mert ők sétálni akarnak és cigarettázni a kávéházakban. Hát mi nem engedjük, ugye, testvér, dögölj meg. Dögölj meg, testvér, ugye, eléje álltunk: ide üss, ellenség, ha mersz. Éppen mi: mi ketten, te meg én, kubikos. Mi ketten. A társadalom félt, és szája begömbült ijedtében – jaj, piszkos ellenség, még mellbe vág, összetépi a lüsterkabátot, két ijedt tenyerét kinyújtotta hát, és téged, kubikos testvér, meg engem maga elé állított páncélnak: – ezeket verd, ellenség, ne engem. Mi vigyázunk most rá, ugye, hős katonák. Mi nem fordulunk meg, ugye, testvér, megyünk előre, a hazánkért – meg ne fordulj, kubikos, mert hátba vág a káplár. De jó vitéznek lenni, hősnek lenni, kubikos testvér. Igazi csoda, hogy ezt megengedték nekünk, ők, a kis szerények... ők, átengedték, nekünk a dicsőséget... a hősi halált... milyen szerények voltak... Mi védjük a nőket, testvér, meg az anyákat... ide lőj, ellenség, ha mersz... Mi védjük az ők feleségét... mi védjük most más feleségét... más feleségét, a muskátlis ablakok közt, alkonyodó szobákban.

(„Harmadik század – állj!!! Század, rajvonalba fejlődj!!!”)

Az én vállamat éppen úgy szorítja, mint a tiédet, és méghozzá az enyém véres. Itt, ezen a helyen, ahol a szíj csúszik. Egy-kettő... egy-kettő... egyet csúszik föl... egyet le... egyet föl... egyet le... ott, ahol véres. Ne káromkodj... nem bírom ki... inkább a halált...

(„Első szakasz, állj!! Föld-re!”)

Ott, az erdő mögött esik, emitt meg süt még a nap. Szivárvány lehet most, valahol a hátunk mögött... de jó volna megfordulni, hadd látnám a szivárványt. Egyszer még jó volna szivárványt látni... csak egyszer... Szép, piros szivárványt... elmúlik, testvér, és mi nem látjuk soha többé... Szép, haszontalan szivárvány, halavány... De a katonának nem szabad nézni azt, testvér. Nem való az semmire, testvér, jön az ellenség.

(„Irány – jobbra a hegy!”)

Jeleznek valamit? Mi az ott, odaát? Az őrszemek láttak valamit. Elöl már szétfejlődtünk... az erdő mögött lehet valami. Ne nyugtalankodj, testvér, ne duzzogj, mint a feldühödött kutyák... majd meglátjuk, mi vár ránk...

(„Távolság – ezer!”)

Riadsz-e, testvér, ijedsz-e? Úgy látszik, mégis megütközünk ma. No, hős katona, mit nézel olyan ostobán? No, hős, miért maradunk itt, testvér? Úgy látom, pajtás, félsz egy kicsit? Már nem érdekel, hogy a „monori kikötőben”. No, miért nem énekelsz a szép hajóról, testvér, a monori kikötőben? Egy golyó fültövön talál, testvér... és akkor nem menetelünk már... jó lesz-e,

kubikos... Jó lesz-e nekünk? Együtt esünk el, ugye... ide rogyasz majd mellém... a borjú fejemre csúszik... Itt hörgöd majd arcomba a vért... és két homokos karod nyakamba esik... és átölelsz majd, mint azt a férfit az az asszony... a más felesége... akit mi védünk, hős katonák... Nem mennél előre az első sorokban, kubikos testvér. Dögölj meg. Hogy téged találna elébb. Hogy öklével belevágna abba a szép szájadba... és betörné a sárga, ostoba fogaid... ostoba... te ostoba barom... te állat... hogy törtetsz előre... hogy törtetsz... mint a barom... te hős katona.

(„Távolság – öt-száz!! – ... Harmadik század – rajvonal!!”)

Bal... jobb... bal... jobb, hehe, he. Lóg a nyelved, kubikos? Hát csak rohanj, te szép katona... hehe... rohanunk, mi? Hajrá! Be vígan futunk... Mögöttünk leroskad az ég... Előttünk vérzik az erdő... Fuss, kubikos, fuss... Fussunk versenyt, kubikos... No, ki lesz ott elébb?... Várnak ránk... Szép asszony vár ránk, ugye... hogy úgy futunk... Vár rám, a puskatus, a hátad megett... Nem állnál meg egy percre... hallod-e!... Csak azt akarom mondani... mielőtt összeesek... csak azt akarom mondani... hogy most harangoznak a falutokban... Templomból jönnek a lányok... Meg ezt: mielőtt összeesek...

(„Harmadik szakasz tartalék a domb mögött.”)

Meg ezt: hogy el ne felejtsem... hogy lássam még utoljára... Most asszonyok jönnek a partra... a tenger tajtékzik... a fürdőkabinok vöröslenek a fényben... Hallod-e, kubikos? A távol tengerek partjain... most asszonyok fürödnek... fátolruhájuk testükre tapad... Kijönnek a partra, és a homokba végigfeküsznek... Láttál-e már ilyet? Vörös fürdőruhák... karjuk a fejük alatt... és egy férfi közeledik, egy cibil... rájuk mosolyog, megáll...

(„Raj tömö-rülj!!!”)

Most... míg mi itt rohanunk... míg mi itt összeesünk... most jachtok futnak a tengeren... tudd meg hát, te barom... A tenger ringatja a jachtot... A fedélzeten kosárszékekben fekszenek angol leányok, szőke fejek. Flanelruhás urak szivaroznak... bent a kajütből lágy muzsika szól... Halkan beszélnek, a part elhomályosodik... édes bort hordanak körül...

(„Raj – feküdj!! Fegyver – kész!!”)

Tudd meg hát, te barom, és dögölj meg. Most hangversenyteremben illatos asszonyok ülnek... sötét férfiszemek merengenek a pódium felé... Fájó hegedűk sírnak. Solo... Még egyszer... még egyszer... még egyszer... akarom látni...

(„Raj – fel! Irány – a domb! Előre!!”)

Most szomorúfüzek borulnak a part márványpadjaira... Nehéz virágok omlanak össze... Két árnyék csókolózik... Még egyszer akarom... Most csendes és hallgatólag erdőkben kígyózó ösvény fut a tó felé, és a tavon kígyózó fényfoltok bujdokolnak... És zene árad, messziről... és szívek áradnak túl a gyönyörtől... és lombok permeteznek a mély, meleg vizek fölé... és gőz árad az égbe... és most néma szobákban emberek ülnek, fejüket kezükbe temetve, és sírnak... sírnak szabadon és boldogan... ó, élet, gyönyörűsége... ó, gyötrelem gyönyöre, ó, szabadság és gondolat mámor... és szabad levegő...

(„Öt ember ebből a szakaszból – hozzám!!”)

Hát igazán, hadnagy úr? Kezdődik?... No, kubikos... most jön a tánc. Majd vigyázz, rám ne ess, kubikos. Dögölj meg... lóg-e a nyelved? Észre ne vegye a hadnagy úr... Szép hadnagy úr... Hát

akkor most már nem bánom, hadnagy úr... Érti-e? Nem bánom. Itt, a kubikos mellett... itt fordulok fel... itt akarta az Isten... az a keserves Isten az égben, aki idetett engem. Csak bele az ágyúba, hadnagy úr... dübörög már, csak bele, mi kettőnket... engem meg a kubikost...

(„Roham!!... Előre... Előre... Előre!!... Előre... Kutya!!... Előre!!...”)

Félsz? Te kutya, te barom. Te büdös paraszt! Te félsz? Hát ide nézz... én is csak olyan sár vagyok, mint te... ide nézz, én nem félek! A cudar Isten nem engedi, hogy féljek! Hős katona, te komisz paraszt! Itt döglünk meg – hadd éljen a cudar, a cibil! Hajrá! Hajrá! Ordíts, paraszt!

(„Öt ember – oda, a dombra!!... Fel! fel! Nem mentek?!... Káplár, lelőni, aki nem megy!... Fegyver - kész!!...”)

Hajrá, hajrá! Megyek, káplár úr... ne hátulról, csak, hátulról ne... brr... azt nem szeretem... Vacogsz, te kutya, te kutya fogaim vacogtok... Ember... emberméltóság... éljen a társadalom!

(„Első szakasz – lel... Álljatok meg!... le... a földre... Takarás!... Takarás mögé!!”)

Most... most, hadnagy úr... Nagyságos hadnagy úr... itt... itt... Hadnagy úr, Isten vele... Hadnagy úr... Isten vele, szép hadnagy úr... látja-e... ott... most látom ám... most ölelik a szeretőmet... egy sima ficsúr... homályos szobába... a függönyöket behúzták... és muzsikát duruzsol a fülébe... a szeretőmet, a ringyót... a gyáva cibil... a rongy... Pajtás... töltényt...

Pajtás... töltényt... az enyém elfogyott... Hadnagy úr... áldja isten... maga megmenekül... menjen haza... és ölelje meg a szeretőmet... a magáé... magának adom... Pajtás... töltényt...

(„Tűz...Tűz!...Tűz!...”)

Krúdy Gyula: Gordonkázás

De jó lett volna akkor tartózkodni a földön, midőn nem volt háború, midőn legfeljebb gutaütés, végelgyengülés, lovagi párbaj vagy szerelmi búbánat szokott véget vetni az életnek.

De jó lett volna akkor élni, mikor a húsvéti reggelnek olyan illata volt, mint a fiatal nők hajának. A tavasz mezítláb közelgett az esőzéstől megpuhult gyalogösvényen, mint egy üde pórleányka. A házakat újra meszelték, és a kis hidak alatt szokatlan jó kedvvel, mint egy kis kutya, futott a víz. Újruhás bokrok, asszonyszínű cseresznyefavirágok, kergetőző madarak környékén a fürtös hajú ifjú biztos szóval, pirosító reménységgel foghatta meg hölgye kezét.

De jó lett volna akkoriban Pesten járni, amikor valódi krinolinban repült a dáma, a szerelmesek nyugodtan bíztak az időben, s évekig epekedtek az első csókért; senki nem sietett, csak a lóvasút; a tavaszi séta nagy élmény volt, és esténként mindenkinek volt ideje a hold állását megfigyelni. Kis célokért, nagy semmiségekért, szerelemért folydogált az élet, és hónapokkal előre készültek az emberek karácsonyra, húsvétra, a kalendáriumi fordulókkel összefüggő tervekre. Én

mindig csak a városerdőbe jártam volna húsvét napján, virágot szedni, merengeni, verset írni egy fa alatt, bogarak titokzatos mászkálását megfigyelni, és bizonyosan lett volna egy ablak a városban, ahová csokromat elhelyezték volna.

De jó lett volna akkoriban Magyarországon lakni, amikor „földi Kánaán” volt e királyság neve, és Mária palástja védőleg ráborult hegyekre, völgyekre, mezőségekre, és éjjelente a Tisza tükreben látszott a csillagokkal kirakott mennyboltozat. Amikor mindenkinek volt bőséges ennivalója; a rónák gazdagsága, a szőlőhegyek fénylő nedve, magyar tavaszok nemzése, nyarak érlelése, telek pihenéses, boldog ideje járta. Hosszan és rozsdaveresen ásított az ősz, mint a császár a dombtetőn.

De jó lett volna farsangban maszkabálra járni a régi Redoutba, Patikáriussal muzsikáltatni, Nagy Ignác beszélyein épülni, Vörösmarty urat személyesen ismerni és valóban ábrándosan tölteni el az életet, mint az emlékkönyvbe írtuk. Egyszer egy démoni, kancsi tekintetű, tavasz-szeplős nő után koptatni a csizmát, máskor egy szelíd barna lányka ölébe helyezni a fáradt fejet a hosszadalmas fáraójáték után. A szeptemberek pirulását, a húsvétok üzekedő báránnyelűit egy régi falusi ház ablakából lesni, ahol a nagypapa piros olajban néz veled farkasszem az ebédlő faláról, és a nyakkendőjét még azért kötötte meg nagy gondossággal, hogy tán a királynő észreveszi. Télen pedig szánkázni csörgős lovakon, a franciánál fodorítani a fűrtöket, egy nő páholya alatt regényesen állongani, táncolni, udvarolni, amulettet kapni és levélkét; szép szavakat mondani, nevetni, sírni, epedni, holdkóros módjára állani az erkélyen és párbajban elesni egy nő kedvéért.

De jó lett volna kajdács-madarat bolondos szavakra megtanítani, naplót írni a magány óráiban, szerelmi kisgyereket nevelni az anyám falusi házában, és midőn nevelik vala lovagolni, vívni, célba löni, táncolni és lányoknak udvarolni taníttatni egy gondos mester alatt. Vándorszínészek játékán felüdülni és az állathecchez járni a régi Kerepesi úton. Háromszegletű fodor van Laborfalvi térde alatt, az énekesnő csaláninget hord, De Caux Mimi szeme fénylik, és elefántcsont lapocskára festi Barabás megbízásunkból egy csábító színésznő alakját.

De jó lett volna a Kammon-kávéházban tekejátékot tanulni a zöld asztalon, Indali Gyulával korhelykedni, a Hölgyfutárba beszélyt írni, lóháton utazni szüretre és manapság csupán acélmetszetként élni egy divatlap mellékletén. Régi, szentkép-arcú, szenteltvíz-tisztaságú, bazsarózsa-leheletű úrnőkkel kalandozni; harisnyakötőt kapni emlékebe vagy a Fanny nevével hímzett kis selyemzsebkendő; az egykori Váci utcában delfi lenni, kalandos, hóbortos, szerencsés és szerencsétlen lovagja a nőknek; megátalkodott játékos a „Török császár”-ban és éjféli kísértet a Belváros setét, gerbegurba utcáin, hol egy zsalugáterem világosság szüremlik, fehér párnán fehér kéz költeményes könyvet tart.

De jó lett volna a régi, boldog, békés és naiv Magyarországon éldegélni és forsponton utazni húsvétkor tavaszözd mezőkön. És manapság csak néha visszatérni, körülnézni e felfordulásban, a nagy szélfúvás elől megnyugodva visszahúzódni a sírbolt vasajtaja mögé.

De jó volna ötven esztendő múlva élni...

Egy holdas estvén – a hold bizonyára nem sokat öregszik ötven év alatt, egyformán világít a kóborló kuruc katonának és a budai katonai temető nyugtalankodó proviánt-tisztjének – egyszer elszökni a kriptából, hol rózsafüzérrel dermedt ujjaid között fekete szalonkabátban, fehér ingben és rövid selyemharisnyában feküdtél; selyempapucsban és lengő bő nadrágban, kis fekete

selyemsipkában, amely a halálos golyó helyét eltakarta a halántékodon – a városba besétálni.

Milyen a divat és mit játszanak a színházban?

A vámnál mélyen alszik a pénzügyőr, és észrevétlenül lehet tovább sétálni. Ősz szakállú fiad, ezüstfejű lányod messziről megnézni és idegenszerű unokáid ügyes-bajos dolgait felülvizsgálni!

Bizonyosan nagy világosságok lesznek már akkorára éjszaka a városban, és te csodálkozva állongsz meg az ismeretlen utcákon idegen, sohasem látott emberek között, mint a zsoldoskatoná, aki a harmincéves háborút végigvándorolta, őgyelgett a lőcsei Jakab-templom környékén. Egy hátat, egy fejet vagy egy járást, mintha felismernél: Cornidesz városbíró uram őkegyelme vagy a pesti lion, Kohner Jenő? Egy elszuhanó dámának szakasztott olyan kócsagtollas kalapja van, mint Paulay Erzsébetnek, csak a szomorkás, barna arcocskát nem találsz többé a kalap alatt. Arszlánok és delnők tolongnak az Opera környékén, egy új tenorista énekelt odabent „A szibériai éji szállás” című operában, és utána a vendégségben lévő cári balett pörgette bokáját. Wissendorf úr hátrafont kézzel ballag ki a hátulsó kapun, hogy dolga végeztével seregni menjen megszokott kis korcsmájába, de nem ajánlom, hogy barátságosan vállára üssél a nevezetes fagottistának, idegen tekintet és idegen szem fordulna régimódi öltözéked felé. Cseveg, nevet, hangos a híres Andrássy útja, a nők gyűjtogatnak a szemükkel, mert hisz ez a hivatásuk, a kalapok talán altwieni formát vagy valamely modern repülőgép alakját mutatják, és a szoknyák, a cipők, a kesztyűk illatoznak. Karonfogóztat meg a mellékutcában a szerelem, és a rendőr egy középkorias Habsburg-fogatnak nyit utat az Oktogonon, hisz a spanyol etikett örökéletű.

Megállsz, figyelsz, hallgatózol, és csodálkozva tapasztalod, hogy többé senki sem beszél már a híres nagy háborúról, Limanováról, Görzről, Dukláról, Reimsről, U 12-ről, Greyről és Verdunról – hisz már életedben is megérted a hosszú háború folyamán, hogy némely szívverést megállítóan nagy eseményeket az évfordulón szelídes, lanyha érdeklődéssel vettek tudomásul az emberek. Még élte, amikor Przemyslnek már jubileuma lett, a gyászmisén részt vettél, amelyet a limanovai huszárok emlékezetére elmondtak; a háború második esztendejében kezdődtek már a különös évfordulók, amelyeket a lelkiismeretes hírlapírónak számon kell tartani, hogy hírben, bánatos cikkekében emlékezzen meg eleinkről. De ötven esztendő múlva csupán a tanulóifjúság tudja a háború mindennapos neveit; itt-ott éledgel valaki, aki a tizenhét éves korában rohamra ment a galíciai hídfő ellen, de a nagy távolságból már ő is olyanformán látja a mai eseményeket, mint a szabadságharc öreg honvédei a móri csatát, Görgey piros mentéjét, Kossuth sokatmondó szemét... Egykori öreg huszárok és köszvényes bakák hetven-nyolcvan esztendőskorukban úgy emlékeznek az uzsoki szorosra, mint a szépapám a győri inzurgens-táborra, legfőképpen egy dunántúli menyecske fehér lábára. És akik bicegnek az öregek közül, ötven esztendő múlva nem vallják be, hogy lábtörést akkor szenvedtek, mikor a kőfalon leugrottak egy nőtől menekülve, orosz vagy olasz srápnelt emlegetnek. És a történetírók, a memoárok szerkesztői, a szenvedélyes régi levélgyűjtők, a múzeumi bűvárok le-lemerülnek a jelenlegi háború emlékeibe, és olykor furcsasággal megrakodva felemelkednek az életbe, hogy egy különös krakkói vagy lemergi kalandot, szomorú szibériai hadifogságot, lengyel tanítónőt vagy menekülő francia hercegnőt feljegyezzenek.

Vajon mit fognak beszélni egykor a mai Budapestről? A katonákról, a tábornoakokról, a színésznőkről, divatos írókról, Tisza grófról és a háború legendás hőseiről?

De jó volna ötven év múlva sírbolt-szagú szalonkabátban sétálni az Andrássy úton!

1916

Guillaume Apollinaire: Madár dalol

Madár dalol itt valahol
én azt hiszem hogy a te lelked
virraszt közöttünk ránk hajol
s tépett bakáknak énekelget

Hallgasd csak oly szeliden bűg
nem is tudom hogy melyik ágon
teli dalával minden út
bármerre járok e világon

S mit is mondhatnék lélek ez
de dallá lett s dalol a fáról
s a szívből égi rózsza lesz
mit is mondhatnék e madárról

Bakáknak ő a szerelem
az én szerelmem mint a rózsza
oly szép leány és csak nekem
dalol a kék madár ma róla

Ó kék madár oly kék vagy mint
égi szerelmem szíve bájos
gyöngy éneked kezd el megint
a távol kattogó halálos

gépfegyvereknek is ne félj
talán csak csillag hull sziszegve
az éjre nap jó napra éj
kék szerelem hajlik szívemre

Radnóti Miklós fordítása

Juhász Gyula: Menetszázad

A lámpáktól világos gesztenyefák sorában
Víg marsot dübörögve indulnak mind előre.
(Anyák, édesanyák nézik őket az árnyban.)
S ők mennek győzelemre és mennek temetőbe.

A hátukon a zsákjuk, a szívükben a fájás,
Az ajkukon a nóta, szilajon égbe csengő,
Fölöttük leng a zászló, lelkükben fáj a válás
S az anyák arca gyászos s tekintete esengő.

A vihar viszi őket, a jó, öreg fiúkat,
A vihar viszi őket, mely szerte a világon
Most ráz dús palotákat, most tép borús odúkat
S az ember, ó az ember, sárgult levél az ágon.

A vihar viszi őket. Csákójukon virágok.
(Ó életem virága: hervadt reménytelenség.)
A zászló már lobog, már a szelekbe szállong
S a város holdas éje elmúlik, mint egy emlék.

Ha ismerőst találok e férfi-rengetegben,
E névtelen seregben, szívem úgy földobog:
Érzem: testvér velük, bajtárs velük a lelkem,
Veszélybe indulók, halálba marsolók!

1915

Juhász Gyula: Háborús emlék

Álla felkötve, keze összetéve,
Elpihent némán a halál ölébe.
Nytított szemében őszi ég derűje,
Kifáradt testén tépett csukaszürke.
A milliókból egy, kik halni mentek,
A neve senki, akit elfelednek.
Neki nem zengett operák zenéje,
Finom, bús verset nem sírt el az éjbe,
Nem látta nemes gótika csodáit,
Duse mosolyát, mely szebb földet áhít.
Szivarja rossz volt és öröme olcsó,
Minden jutalma: egy szűk fakoporsó.
Nem is halt hősi, égzengő rohamban,
Csak köhögött, nyögött az ágyba halkan.
Csak levegőt kért és vizet, vizet még
S nem látta már a bíbor naplementét,
Mely mint dicsőség, áldás, mint egy ámen
Föltündökölt büszkén, de neki már nem!

1915

Juhász Gyula: Még jönni fog

A magyar ősz már ott bolyong a tarlón,
Holdunk ezüstje hűvös, mint a dér,
Az őszi tücsök elmélázva hangol
S a honi ákác lombja elalél.

Ó szeptemberi magyar szomorúság,
Véres, dalos te: új szüret fogad.
Lelkünk gerezdje még megtermi búját
S bánat hangolja még a húrokat.

Hogy végignézek a fonnyadt határon,
Hány magyar rózsza hervadt el a nyáron:
Tűnődve és bánkódva kérdezem.

Még jönni fogsz tán aranyos batáron,
De milyen áron, ó de milyen áron,
Piros, boros, utolsó győzelem!

1915

Deák Mór *Amulettje*

Deák Mór *Amulett* című verseskötete így kezdődik:

„vendégségbe készülök
meghívott az isten
méretre szabott szárnyakat küld
nekem ruhám nincsen”

Ennél magasabbra költő nem teheti a mércét. Kötetnyi költemény áll még az olvasó előtt, melyik lesz, melyik lehet jobb ennél a címtelen versnél, mely úgy harsog a felnyitott borító alatt, mint az *Új versek* nyitányként Ady Góg és Magógja. Ez kesztyűdobás az olvasó arcába, aki erre rögtön keresni kezdi a hibákat a könyvben, hogy megtalálja azt a néhány verset, amely esetleg még elmegy. Kritikájának töre azonban már az első versek olvastán kicsorbul. Amikor ötödik költeményben, a *Körömben* azután ezt olvashatja:

„Levágтам minden körmömet,
s tovább nő,
hogyha meghalok.
Vajon
kik jönnek majd értem?
Az ördögök?
Az angyalok?”

szenvedélyesen vágja rá: persze, hogy az angyalok, hisz ennek a költőnek szárnyai vannak, egyszersmind megérzi varázspálcája érintését is, amely – noha nem is írt róla – arra ösztönzi őt, hogy most már meg se álljon a kötet végéig, addig, amíg be nem sötétedik – vagy végleg ki nem

világosodik.

„Poharam peremén
megcsúszott a Nap,
és belepottyant az italomba.
Ittam én már Holdat,
éjfél,
úgy ittam, mintha a Nap volna.

Nem veszi észre senki,
hogyan este lett.
Hogy bennem este van.”

Így a *Mérték*ben. Ám a Nap újból fel akar tündökölni, a szerelmes Nap a *Szeress*ben:

„szeress
csak azért
mert süt a nap
mert mindig jön a pirkadat
szeress azért
mert a jó
mindig örökkévaló”

Ez már a kötet vége felé esik. És lassan az olvasónak rá kell jönnie arra, hogy olyan verseskötvet tart a kezében, amelyben nem egy vagy két olvasható költeményt talál, hanem amelynek minden lapjáról remekművek kiáltanak. És miközben a *Verssirtató*ban így jajong a költő:

„miről lehet még verset írni
ha hazudtak amíg te nem
ami szent volt és sérthetetlen
röhejes és érdektelen”

ekképp vigasztalja magát a verset, a világ leggyönyörűbb és legérzékenyebb teremtményét a *Hétfői vers*ben:

„A hétfői versek
a legszomorúbbak,
a versek a legszomorúbbak.
Próbáltam
vigasztalni őket,
szerelmesversek,
borversek,
nincs okunk a panaszra”

Deák Mór *Amulettje* tökéletesre csiszolt ötvenhárom-szögű drágakő, amelynek minden egyes verse a lant örökké zengő diadalát hirdeti. Ám még ennél is több. A költemények összessége ugyanis kirajzolja a lírába öntött világot, a magyar irodalom egyik legcsodálatosabb verses regényét. (Deák Mór: *Amulett*, Kistarcsai Kulturális Egyesület, 2014)

Húrok

Ballai László: Száz éve született Fischer Annie

Beethoven *Holdfény* szonátáját a világ minden régi nagy zongoristája eljátszotta, Rubinstein, Horowitz, Schnabel. De senki nem játszotta el olyan puha fénnel, olyan billentéssel – amely már nem is billentés, nem is simogatás, csupán az érintés misztériuma –, mint Fischer Annie. Ez a mű mindig az ő előadásában cseng a fülemben, és még azóta sem tudták felülmúlni őt.

Fischer Annie csodagyerekként indult, már nyolc évesen eljátszotta Beethoven C-dúr zongoraversenyét. Tizenkét évesen felvették a budapesti Zeneakadémiára, ahol Székely Arnold és Dohnányi Ernő tanították. Fischer Annie ekképp a Lisztig visszavezethető nagy magyar zongoraiskola továbbélője lett.

Fischer Annie világkarrierjét az első budapesti Liszt zongoraverseny fődíjának elnyerése indította el 1933-ban, magyarországi pályáját ugyanakkor beárnyékolta az e versennyel kapcsolatos botrány. A zsűri elnökét, Dohnányit azzal gyanúsították meg, hogy a saját tanítványának kedvezett. Fischer Annie-t nagyon megviselte a rágalomhadjárat, ám annak alaptalanságát magasan szárnyaló művészetével cáfolta meg. A következő években már Európa legnagyobb városaiban és leghíresebb koncerttermeiben játszott, olyan karmesterek pálcája alatt, mint Fritz Busch, Bruno Walter, Knappertsbusch, Mengelberg, Ansermet, Karajan, Adrian Boult, Sawallisch, Klemperer, Dohnányi, Fricsay, Ormándy, Széll és Ferencsik.

1941-ben férjével Svédországba emigrált, s csak a háború befejezése után, 1946-ban tért vissza Magyarországra. A haza érkező Fischer Annie-t óriási lelkesedéssel köszöntötte a közönség és a kritika egyaránt. Tőle várták, hogy betöltse a Dohnányi távozása miatt keletkezett űrt a magyar hangversenyéletben.

Az ötvenes években Magyarországon és külföldön egyaránt a legnagyobb elismeréssel fogadták. Csillogó repertoárját Mozart, Beethoven, Schubert, Schumann, Chopin és Liszt műveire építette.

A hatvanas évektől Fischer Annie a közönségnek is bebizonyította, hogy virtuóz játéktechnikája csupán a zongoraművek legbensőbb tartalmainak bemutatására szolgál. Közönségét épp ezért csakúgy elvarázsolta, mint Rubinstein, Horowitz és Schnabel, akikkel egy sorban emlegették.

Beethoven nem értette, hogy miért lett olyan népszerű a *Holdfény* szonáta, miközben ő, amint vélte, annál sokkal nagyszerűbb műveket is írt. Ha Fischer Annie előadásában hallja, megérthette volna.

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Filler u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marczius15.hu

Webmester: webmaster@marczius15.hu